

**Eveliina Tapiovuori
Henna Vikman
Katri Kuivainen
Maria Silén**

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2022

VARHAISKASVATAJIEN KOKEMUKSIA ME- NETELMÄOSAAMISEN MERKITYKSESTÄ JA TUEN KEINOISTA VARHAISKASVATUKSESSA

TIIVISTELMÄ

Eveliina Tapiovuori, Henna Vikman, Katri Kuivainen & Maria Silén
Varhaiskasvattajien kokemuksia menetelmäosaamisen merkityksestä ja tuen keinoista varhaiskasvatuksessa
46 sivua, 2 liitettä
Syksy, 2022
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa laadullinen tutkimus siitä, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen työntekijöillä on omasta menetelmäosaamisestaan erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa. Lisäksi tarkoituksena oli kartoittaa nykyisiä varhaiskasvatuksen keinoja, joilla tuetaan lasten normaalia oppimista ja tasapainoista kehitystä. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten taataan laadukas ja yksilöllinen varhaiskasvatus jokaiselle, ja kokevatko työntekijät oman menetelmäosaamisensa riittäväksi. Tavoitteena oli myös ottaa selvää siitä, millaisena kasvattajat pitävät yhteistyön merkitystä varhaiskasvatuksessa, erityisesti huoltajien sekä moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta.

Aineistoa kerättiin haastattelemalla yhteistyötahon työntekijöitä syksyllä 2021. Yhteistyötaho oli Uudellamaalla sijaitseva päiväkotitoiminta. Haastatteluun osallistui yhdeksän työntekijää ja haastattelut toteutettiin avoimilla kysymyksillä yksilöhaastatteluna. Haastatteluaineisto analysoitiin jäsentelemällä sitä teemoittain ja pohjimalla aihetta lähdekirjallisuuden kautta.

Haastattelujen perusteella lasten tuen tarpeet ovat lisääntyneet ja moninaistuneet viime vuosien aikana. Haasteita on havaittu esimerkiksi kognitiivisissa taidoissa, kuten kielen eri osa-alueiden kehityksessä, tunnetaidoissa, vuorovaikutuksessa ja motorisissa taidoissa. Lisäksi lapsilla on lisääntynyt erilaiset käyttäytymishäiriöt, kiusaaminen ja aggressiivisuus. Menetelmäosaamisen merkitys korostuu haasteiden lisääntymisen ja moninaistumisen vuoksi. Opinnäytetyössä perehdyttiin varhaiskasvatuksen tuen kolmiportaisuuteen, yhteistyön merkitykseen eri yhteistyötahojen välillä, ja siihen, miten näiden tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti tukea erityistä tukea tarvitsevien lasten kasvua ja kehitystä.

Asiasanat: erityinen tuki, lapsen kehitys, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Eveliina Tapiovuori, Henna Vikman, Katri Kuivainen & Maria Silén
Employees' experience of methodology competence and means of support in
early childhood education
46 pages, 2 appendices
Autumn, 2022
Diaconia University of Applied Sciences
Bachelor's Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to produce qualitative research about how early childhood workers experience their own methodology competence with children with special needs. The goal was to produce research about what kind of methods early childhood education workers use at this moment to guarantee high-quality and individual early childhood education and whether the workers feel that their skills of using these methods are sufficient. The aim of the work was also to find out how the early childhood education employees experience the meaning of collaboration in early childhood education, especially with guardians and inter-professional teams.

The thesis data was gathered by interviewing the employees of the thesis working partner in September 2021. The collaboration was with a nursery placed in Uusimaa. Nine early childhood education workers were interviewed individually with open questions. The interview data was analysed by structuring it to themes and using earlier literature about the subject.

According to the interviews, the children's needs for support have been increased and diversified in past few years. The challenges have been noticed in children's cognitive skills such as development in speech and language, emotional skills, relationship skills and motoric skills. In addition to these children's behavioural disorders, bullying and aggressiveness have increased. The importance of methodology competence is highlighted by the increased and diversified challenges. This thesis gives more knowledge about the three-step support, the importance of collaboration between different organisations and how these are meant to comprehensively support the growth and development of the children with special needs.

Keywords: Special support, Child development, Early childhood education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 VARHAISKASVATUS JA ERITYISEN TUEN MENETELMÄT	6
2.1 Varhaiskasvatus	6
2.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi varhaiskasvatuksessa.....	7
2.3 Tuen kolmiportainen malli varhaiskasvatuksessa	8
2.4 Menetelmäosaaminen varhaiskasvatuksessa	9
2.5 Lapsen mielenterveyden merkitys ja sen tukeminen	10
3 TARKOITUS JA TAVOITTEET	12
4 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TYÖELÄMÄKUMPPANIT	13
5 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI	13
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus	13
5.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi	16
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	17
6.1 Tuen tarpeet ja lasten mielenterveys	17
6.2 Tuen kolmiportaisuus ja hyödynnettävät menetelmät	19
6.3 Työntekijöiden näkökulmia lasten tukemisen mahdollisuuksista	21
6.4 Yhteistyön merkitys	22
7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	24
8 TULOSTEN TARKASTELU.....	27
8.1 Tuen tarpeiden tarkastelu.....	27
8.2 Kokemuksia tuen kolmiportaisuudesta varhaiskasvatuksessa	29
8.3 Menetelmäosaamisen tärkeys	32
8.4 Yhteistyön merkitys varhaiskasvatuksessa	33
8.5 Resurssit ja vaihtuvuuden vaikutukset.....	34
9 POHDINTA	36
9.1 Menetelmäosaamisen ja yhteistyön merkitys	36
9.2 Mielenterveysongelmien varhainen tunnistaminen	38

9.3 Ammatillinen kasvu.....	39
LÄHTEET	41
LIITE 1. Haastattelukysymykset	48
LIITE 2. Haastattelutiedote haastateltaville	49

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatuslaissa yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista on lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen, ja sen ilmetessä tarvittavan tuen järjestäminen monialaisessa yhteistyössä (L 540/2018). Monella varhaiskasvatusikäisellä lapsella voi esiintyä eriasteisia erityisen tuen tarpeita, kuten esimerkiksi aggressiivisuutta, tunnetaitojen tai sosiaalisten taitojen heikkoutta. Nämä voivat usein viitata jonkinlaiseen häiriöön esimerkiksi psykososiaalisessa kehityksessä. Tuen ja hoidon piiriin hakeutuminen lasten mielenterveydellisten häiriöiden vuoksi on lisääntynyt (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, 2020). Opinnäytetyön aihe muodostui sen ajankohtaisuuden ja tärkeyden vuoksi. Oikeanlainen tuki ja ennaltaehkäisevä työtapa on tärkeää huomioida varhaiskasvatuksessa, jotta on mahdollista ennaltaehkäistä mahdollisten tuen tarpeiden kehittyminen, kasvaminen ja kasautuminen. Ennaltaehkäisyllä ja tuella varhaiskasvatuksessa on myös merkittävä yhteiskunnallinen vaikutus, sillä lapset ovat yhteiskunnan tulevaisuus. Oikeanlaisella ammattitaidolla turvataan lapsen normaali kehitys ja kasvu, sekä tuetaan mahdollisten tuen tarpeiden ilmentyessä.

Opinnäytetyömme aiheena on selvittää laadullisen tutkimuksen keinoin menetelmäosaamisen tärkeyttä erityistä tukea tarvitsevien varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Työmme tarkoituksena on kartoittaa hyväksi todettuja menetelmiä työskentelyyn pienten lasten kanssa, joilla esiintyy erityisen tuen tarvetta. Tavoitteena on myös selvittää, pitävätkö haastattelemamme työntekijät nykyistä menetelmäosaamista riittävänä ja tarvitsevatko he tukea erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen. Selvitämme työntekijöiden kokemuksia yhteistyön merkityksestä niin huoltajien kuin monialaisten yhteistyötahojen kannalta. Kokomme tietoa aikaisempien tutkimuksien, lähdekirjallisuuden sekä yhteistyötahon työntekijöiden haastatteluiden avulla. Yhteistyötahona toimii Uudellamaalla sijaitseva päiväkotit, jonka työntekijöitä haastateltiin yksilohaastattelulla. Tutkimusympäristönä toimii varhaiskasvatusympäristö.

2 VARHAISKASVATUS JA ERITYISEN TUEN MENETELMÄT

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, joka toteutuu kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamana kokonaisuutena. Varhaiskasvatuksen toiminnassa korostuu pedagogiikka. Varhaiskasvatuksessa on tarkoitus tukea lapsen turvallista kehitystä, kasvua, oppimista sekä edistää lasten hyvinvointia. (Opetushallitus, i.a.) Varhaiskasvatuksessa työskennellään noin 1–7-vuotiaiden lasten kanssa, ja jokaisella ikäryhmällä on omanlaista toimintaa, riippuen siitä, millaisia kehitystehtäviä kulloinkin on tärkeää ikätasoisesti tukea. Varhaiskasvatusta määrittää varhaiskasvatuslaki, jonka suurimpana tavoitteena on tukea lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä, sekä hyvinvointia. Sen tavoitteena on mahdollistaa lapselle monipuolinen oppiminen ja toiminta pedagogisin toimintatavoin, sekä tukea laaja-alaisesti mahdollisissa tuen tarpeissa. Tärkeää on myös hyvä yhteistyö lapsen huoltajien kanssa, jotta lapsen hyvinvointi on taattu myös varhaiskasvatuksen ulkopuolella. (L 540/2018 3.§.) Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on kasvatuskumppanuus huoltajien kanssa, jolloin huoltajien sekä hoitohenkilökunnan välillä on avoin, tasavertainen ja luottamuksellinen suhde (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 2019). Kasvatuskumppanuus edistää myös lapsen edun toteutumista, joka on ensisijainen toimi varhaiskasvatuksen arjessa.

Varhaiskasvatuksessa työskentelee varhaiskasvatuksen opettajia, erityisopettajia, lastenhoitajia, sosionomeja ja esimerkiksi ryhmä- tai erityisavustajia sekä henkilökohtaisia avustajia, joiden yleisnimikkeenä käytetään sanaa kasvattaja. Työ varhaiskasvatuksessa perustuu moniammatilliseen tiimityöhön, jossa ammattilaiset eri ammattialoilta tukevat toistensa osaamista (Karila, Kosonen & Järvenkallas, 2017, s. 87). Ammattilaisten yhteisiin vastuualueisiin kuuluvat lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen tukeminen sekä erilaiset hoito- ja hoivatoimenpiteet (Sarvimäki & Siltaniemi, 2007, s. 44). Työtehtävät eriävät kuitenkin koulutustason eriävyyden vuoksi. Varhaiskasvatuksen opettajalla on päävastuu lapsiryhmän pedagogisen toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista

(Sarvimäki & Siltaniemi, 2007, s. 45). Opettajalle kuuluu myös päävastuu lasten varhaiskasvatussuunnitelmien sekä esiopetussuunnitelmien laatimisesta, kuitenkin yhteistyössä muun tiimin kanssa (Opetushallitus, 2018, s. 57). Varhaiskasvatuksen erityisopettaja on lapsiryhmän tukena esimerkiksi erilaisissa konsultaatiotapauksissa ja pedagogisena asiantuntijana (Karila, Kosonen & Järvenkallas, 2017, s. 87). Lisääntyvä lasten erityisen tuen tarpeen kasvu edellyttää riittävää erityispedagogiikan asiantuntijamäärää varhaiskasvatuksessa. Erityispedagogiikan osaamisalue painottuu erityisesti varhaiskasvatuksen opettajien sekä erityisopettajien työnkuvassa. (Vesterinen, 2011, s. 159.) Varhaiskasvatuksessa työskentelevien avustajien työnkuva määräytyy pitkälti yksikkökohtaisesti, mutta tavoitteena on tukea lasta sekä lapsiryhmää arjen asioissa (Seure, i.a.). Avustajat määrättyvät lasten tuen tarpeiden mukaisesti. Erilaiset järjestelyt, kuten avustajamitoitus on tarpeellista, mikäli lapsella on tarvetta kokoaikaiseen tukeen (Opetushallitus, 2018, s. 57).

2.2 Erityistä tukea tarvitseva lapsi varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyössämme erityistä tukea tarvitsevalla lapsella tarkoitamme lasta, jolla esiintyy eritasoisia psykososiaalisia sekä käytöksellisiä haasteita. Tukea tarvitsevalla tarkoitamme esimerkiksi neuropsykiatrisista oireista, käytöshäiriöistä, aggressiivisuudesta tai tarkkaavaisuushäiriön oireista kärsiviä lapsia. Neuropsykiatrisista oireista kärsivää lasta kutsutaan nepsy-lapseksi. Nepsy-lapsella on jokin neuropsykiatrinen oireyhtymä, kuten tarkkaavaisuus- ja yliviikkaushäiriö (ADHD), autismin kirjon häiriö, kielenkehityksen häiriö tai Touretten oireyhtymä. Nepsy-lapsen oireita ovat muun muassa tunnesäätelyn ja käytöksen haasteet, vuorovaikutuksen, kielellisen sekä oman toiminnanohjauksen haasteet. (Lehtisare, i.a, s. 5.)

Käytöshäiriö esiintyy lapsilla pitkäkestoisena ikätasostaan poikkeavana uhmakkaana, aggressiivisena tai epäsosiaalisena käytöksenä. Tämä käytös aiheuttaa ongelmia usein esimerkiksi sosiaalisissa taidoissa. (Käypähoito, i.a.) Tällainen häiriö voi varhaiskasvatuksessa ilmetä esimerkiksi haasteena luoda vertaissuhteita, ylikorostuneena haasteena sietää pettymyksiä ja epäonnistumisia sekä haasteena toimia varhaiskasvatuksen rutiinien edellyttämällä tavalla.

Käytöshäiriöihin liittyy usein joitain oheissairauksia, kehityksellistä viivästymää tai psykososiaalista kuormitusta (Käypähoito, i.a.). Aggressiivisuus liittyy vahvasti käytöshäiriöihin sekä joskus myös persoonallisuushäiriöihin. Aggressiivisuudella tarkoitetaan useimmiten toistuvia raivokohtauksia, impulsiivisuutta, väkivaltaisuuksia, vihaa sekä raivoa. Aggression tunnetta kuvaa esimerkiksi suuttumus, kauhu, kateus sekä mustasukkaisuus. Aggressiivisuutta esiintyy niin fyysisenä kuin sanallisenakin. (Mielenterveystalo, i.a.)

2.3 Tuen kolmiportainen malli varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksessa käytetään tuen kolmiportaista mallia, johon kuuluu yleinen tuki, tehostettu tuki sekä erityinen tuki, joita räätälöidään lapsen tarpeen mukaisesti (Heiskanen ym., 2021, s. 23). Tukimuotojen tavoitteena on inklusiivisuuden periaate eli kaikille yhteinen ja yhtäläinen varhaiskasvatus, jossa tuen tarpeisiin vastataan mahdollisimman monimuotoisesti. Lapsen etu on ensisijainen asia myös tukitoimissa (L 540/2018 4.§.). Tukien järjestämisessä tärkeää on yksilöllisyyden huomioiminen, suunnitelmallisuus, jatkuvuus sekä ennaltaehkäisevyys (EOPS, 2014, s. 44). Yleisellä tuella tarkoitetaan kaikille lapsille mahdollistettavaa tukea ilman erillisiä päätöksiä tuesta (EOPS, 2014, s. 45–46). Yleiseen tukeen kuuluu esimerkiksi rakenteelliset tukitoimet, kuten ryhmäkoon pienentäminen tai ryhmän vaihtaminen esimerkiksi integroituun ryhmään päiväkodin sisällä. Yleinen tuki kattaa myös pienryhmätoiminnan sekä monialaisen yhteistyön esimerkiksi erityisvarhaiskasvatusopettajan kanssa. Lisäksi lapsen avuksi voidaan järjestää esimerkiksi kuvakortteja tai kuvallisia päiväjärjestyksiä, jotka helpottavat toimimista arjessa. (Heiskanen ym., 2021, s. 21–22.) Tavoitteena on lapsen tukeminen jo varhaisessa vaiheessa, jotta mahdollisiin lisätoimiin ei olisi tarvetta.

Tehostettu tuki tarkoittaa säännöllisiä tukimuotoja sekä tukea, jota edellyttää lapsesta tehty pedagoginen arvio hänen tuen tarpeestaan. Tehostettuun tukeen siirytään, kun yleisen tuen tarjoamia toimia pidetään riittämättöminä. Tuen tavoitteena on ehkäistä ongelmien lisääntyminen, monimuotoistuminen sekä niiden kasaantumisen. (EOPS, 2014, s. 46.) Tehostetun tuen tukimuotoina ovat kaikki yleisen tuen keinot ja lapselle yksilökohtaisesti suunnitellut tukimuodot. Tehostetun

tuen lapsi tarvitsee tukea esimerkiksi kasvun, kehityksen, sairauden, vamman, oppimisen haasteen tai jonkin muun syyn vuoksi (Helenius & Lummelahki, 2018, s. 192).

Erityisellä tuella tarkoitetaan kokoaikaista tukea sekä erityispedagogista tai hoidollista tukea (Heiskanen ym., 2021, s. 24). Erityistä tukea on mahdollista hakea, kun todetaan tehostettu tuki riittämättömäksi. Sen edellytyksenä on aikuisen kokoaikainen läsnäolo sekä apu. Lapselle määrätään usein esimerkiksi erityisavustaja, ja erityisryhmään siirtyminen on yleistä. Erityinen tuki myönnetään pedagogisen selvityksen kautta. Se vaatii kirjallisen tukisuunnitelman luomisen lapselle sekä vanhemmilta luvan saamisen tukitoimien järjestämiselle. (EOPS, 2014, s. 48.)

2.4 Menetelmäosaaminen varhaiskasvatuksessa

Menetelmäosaaminen varhaiskasvatuksessa tarkoittaa kasvattajien monialaista tietoa, taitoa ja tuntemusta lasten ikätasoisesta kehitystasosta, lasten tarpeista, haasteista, ja sitä, kuinka tukea ja turvata lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Menetelmäosaaminen tarkoittaa kykyä hyödyntää erilaisia konkreettisia pedagogisia menetelmiä arjessa, kuten kuvakortteja ja tukiviittomia sekä erilaisia materiaalipankkeja. Erilaisten visuaalisten menetelmien hyödyntäminen arjessa voi toimia ajattelun, ilmaisun ja kommunikaation välineenä. Visuaaliset menetelmät myös helpottavat lapsen oppimista ja ymmärtämistä, ja niillä on mahdollisuus ohjata lapsen käyttäytymistä sekä toimintaa. (Lehtisare, i.a, s. 7–9.)

Menetelmäosaaminen on myös erilaisten kasvatusmateriaalien hyödyntämistä lapsiryhmässä ja lasten kanssa. Valmiit materiaalit ovat suunniteltuja erilaisiin tilanteisiin ja osaksi tukemaan oppimisen eri osa-alueita. Lapsille suunnatuissa materiaaleissa painotetaan leikkiä, draamaa sekä visualisaatiota eli kuvia (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos, 2016, s. 19). Lapsen tunnetaitojen kehittymistä tukee parhaiten leikin muodossa tapahtuva harjoittelu. Varhaiskasvatus ja esiopetus mahdollistaa tunnetaitojen harjoittamisen. Erilaisten tunteiden kohtaamista ja niiden käsittelyä voidaan harjoitella esimerkiksi askartelun, draaman, musiikin

sekä liikunnan avulla. (Ympyräiset, i.a.). Myös tunteiden ilmaisu on hyvin tärkeää. Ilmaisukeinoja ovat esimerkiksi fyysinen ilmaisu sekä puhuminen (Mieli ry, i.a.). Lähtökohtana menetelmäosaamisessa onkin kasvattajien oman tunne-, mielen-terveys- ja vuorovaikutusosaamisen tukeminen, jotta kasvattajan on mahdollista siirtää omaa osaamistaan lapsille (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos, 2016, s. 18). Tunnesäätelykyky muodostuu jo varhaisessa lapsuudessa ja on perusta ihmisen koko tunne-elämälle (Nurmi, ym. 2015, s. 202–203), minkä vuoksi onkin tärkeää, että menetelmäosaamista hyödynnetään lasten tunneosaamisen kehittämiseen.

Menetelmäosaaminen tarkoittaa lisäksi kattavaa kykyä suunnitella ja toteuttaa erilaisia toimia ja tuokioita, jotka tukevat lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä. Lisäksi kasvatusyhteistyön luominen ja ylläpitäminen huoltajien kanssa voidaan kuvata menetelmäosaamiseksi. Kasvatusyhteistyö tukee lapsen turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista (Kaskela & Kekkonen, 2006, s. 17). Menetelmäosaaminen koostuu siis hyvin useasta eri osa-alueesta, joita kasvattajien tulee hallita arjen työssään varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa toimiessaan.

2.5 Lapsen mielenterveyden merkitys ja sen tukeminen

Mielen hyvinvointi ja positiivinen mielenterveys kuuluu myös lapsille. Se on osa terveyttä ja hyvinvointia, sekä voimavarana elämässä. Positiivinen mielenterveys vaikuttaa myös henkilön toimintakykyyn. Se voidaan nähdä eritasoisena, kuten emotionaalisenä, psykologisenä, fyysisenä ja hengellisenä. (THL, 2021-b.) Myös lapsella voi olla erilaisia puutteita näillä tasoilla, jotka voivat vaikuttaa lapsen kehitykseen ja sosiaalisiin taitoihin, mikäli niitä ei tueta. Ihmisellä voi olla puutteita psyykkisessä hyvinvoinnissa, vaikka hänellä ei olisi diagnosoitu mitään mielenterveyden häiriötä (THL, 2021-b). Lapset saavat harvoin suoraa diagnoosia, mutta viitteitä häiriöistä voi esiintyä. Positiivista mielenterveyttä lapsilla tukee esimerkiksi aikuisen tuki, aito kannustus sekä läsnäolo (Marjamäki, Kosonen, Törönen & Hannukkala, 2015, s. 29).

Positiivisen mielenterveyden lisäksi myös ajoittainen suru, ahdistuneisuus sekä pettymykset kuuluvat normaaliin elämään. Mielenterveysongelmia ja -häiriöitä voi

tästä syystä olla usein myös hankala tunnistaa, sillä ne voidaan sekoittaa myös ajoittain esiintyviin normaaleihin elämän eri haasteisiin. (Terveyskirjasto, i.a.) Mielenterveyshäiriöt ovat kuitenkin yhtä yleisiä lapsilla Suomessa kuin muissa länsimaissa (Huhtanen, 2004, s. 51). Noin 15 prosentilla lapsista on arvioitu olevan häiriöitä mielenterveydessä sekä sosioemotionaalisia haasteita noin 9 prosentilla lapsista (Heiskanen, ym. 2021, s.13–14). Mielenterveyshäiriöstä puhutaan silloin, kun se vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn mielialan, tunteiden, ajatusten ja käytöksen kautta. Haasteita ilmenee tällöin myös ihmissuhteissa. Vaikkakin mielenterveyden ja -sairauden väliset erot ovat häilyviä sekä epäselviä, niin mielenterveyshäiriöt pyritään luokittelemaan selkeästi ja tarkasti. (Terveyskirjasto, i.a.)

Mielenterveysongelmia ja -häiriöitä on monia erilaisia. Niiden vaikutusasteet ja oireet usein erottavat ne toisistaan. Mielenterveyshäiriö on yleisnimitys erilaisille psykiatrisille häiriöille. Niihin liittyy erilaisia psyykkisiä oireita, joihin liittyy haittaa ja kärsimystä. (THL, 2021-a.) Lapsilla ne usein saattavat näyttäytyä joukosta poisjättäytymisenä, sekä käytöksen ja toimintakyvyn ylläpitämisen haasteina. Mahdolliset mielenterveydelliset ongelmat olisi hyvä tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa, jolloin oikeanlaisen tuen saaminen mahdollistuu (THL, 2021-a). Varhaisen tunnistamisen tukena toimii työntekijöiden menetelmäosaaminen, sekä lapsituntemus ja –havainnointi.

Lasten mielenterveyteen vaikuttaa siis vahvasti aito läsnäolo. Lasten mielenterveydelle onkin tärkeää kuulluksi ja kohdatuksi tuleminen. Myös laulut, lorut, sekä aito välittäminen ja tukena oleminen ovat lasten mielenterveyttä tukevia tekijöitä. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala, 2015, s. 29.) Varhaiskasvatuksessa tällainen toiminta ja ote työssä on tärkeää, lasten ja huoltajien kannalta. Lasten omaan minäkuvaan ja elämänrohkeuteen vaikuttaa juuri heidän lähelänsä olevien aikuisten ajatukset ja teot (Marjamäki ym., 2015, s. 29). Tämä näkyy myös varhaiskasvatuksessa, kun pyritään olemaan lasten positiivisen mielenterveyden kehityksen tukena. Varhaiskasvatuksessa tärkeä osa työtä on empaattinen kuuntelu sekä kohtaaminen, sillä nämä asiat tukevat niin lasten mielenterveyttä, kuin myös luontevaa vuorovaikutusta (Marjamäki ym., 2015, s. 30).

Varhaiskasvatuksessa pyritään myös tukemaan lasten arjen rytmiä. Arjen rytmillä ja strukturilla on vaikutusta mielenterveyteen, ja niiden noudattaminen lisää positiivista mielenterveyttä. Yhteisillä ruokailuilla, riittävällä liikunnalla, mieleisellä tekemisellä ja riittävällä levolla on merkitystä. (Marjamäki, ym., 2015, s.73.) Päiväkodin arki koostuu päivittäin toistuvista rutiineista, kuten leikistä, ulkoilusta, ruokailuhetkistä sekä lepohetkestä. Arjen rytmillä ei kuitenkaan tarkoiteta suoranaisesti kaavamaisuutta, vaan struktuuria; selkeitä rutiineja arjen keskellä. Kun arkiset asiat tapahtuvat rutiininomaisesti, on mahdollista laskea lasten stressitasoa, vähentää konflikteja sekä vahvistaa positiivista mieltä. Mikäli arki on hyvin epä säännöllistä ja kiireellistä, lasten ärtyneisyys ja levottomuus lisääntyy. (Marjamäki, ym., 2015, s.73.) Arjen rytmiä ja struktuuria tuetaan varhaiskasvatuksessa menetelmäosaamisen avulla.

3 TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kartoittaa erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa käytettäviä menetelmiä varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli selvittää haastattelujen avulla, mitä menetelmiä varhaiskasvatuksessa käytetään ja pitävätkö kasvattajat omaa menetelmäosaamistaan riittävänä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen. Tavoitteena oli selvittää yhteistyön merkitystä huoltajien sekä monialaisten yhteistyötahojen kanssa. Keräsimme tietoa tutkimukseemme haastatteleamalla yhteistyötahomme työntekijöitä, joka on varhaiskasvatuksen yksikkö.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Mitä menetelmiä käytetään erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa varhaiskasvatuksessa?
2. Millaisena varhaiskasvatuksen työntekijät pitävät nykyistä menetelmäosaamistaan?

3. Millaisena yhteistyön merkitystä pidetään varhaiskasvatuksessa?

4 TUTKIMUSYMPÄRISTÖ JA TYÖELÄMÄKUMPPANIT

Opinnäytetyömme yhteistyötahona toimi Uudellamaalla sijaitseva kunnallinen päiväkotinä. Päiväkodin toiminta perustuu valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan, alueen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä yksikön toimintasuunnitelmaan. Alueellisen varhaiskasvatussuunnitelman arvoperustana on yhteisöllisyys, kunnioitus, kasvatusoptimismi sekä ainutkertaisuus. Päiväkodin toimintaa ohjaavat tavoitteet toteuttavat oppimisen alueisiin kuuluvia osa-alueita. Osa-alueissa painottuvat etenkin kielen kehityksen tukeminen, ilmaisun, liikunnan sekä lähiympäristön hyödyntämisen tärkeys. Opinnäytetyön otanta koostuu päiväkodin henkilökunnasta; niin varhaiskasvatuksen lastenhoitajista, kuin varhaiskasvatuksen opettajista.

5 AINEISTON KERUU JA ANALYYSI

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, johon aineisto kerättiin haastattelemalla yhteistyötahon työntekijöitä. Tutkimustyössä käytetty menetelmä ei itsessään johda tietoon, vaan menetelmä on valittava sen mukaan, millaista tietoa halutaan (LibGuides, 2021). Kvalitatiivinen tutkimus pyrkii aiheen syvälliseen sekä kokonaisvaltaiseen tutkimiseen. Kvalitatiivisella tutkimuksella kerätään tietoja, kuten näkökulmia ja mielipiteitä, joilla pyritään kuvailemaan aihetta. (SurveyMonkey, i.a.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto kerätään todellisissa tilanteissa ja tiedonkeruu tapahtuu ihmisten avulla, esimerkiksi

haastatteluiden kautta (Hirsjärvi ym. 2009, s. 164). Valitsimme menetelmäksi haastattelun, sillä haastatteluiden kautta oli mahdollista saada ajankohtaista tietoa haastateltavien oman kokemuspohjan kautta. Tarkemmaksi aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme yksilöhaastattelun. Yksilöhaastatteluilla saa tarkempaa ja luotettavampaa tietoa (Kananen 2010, s. 53–57). Haastattelukysymykset olivat avoimia kysymyksiä, jotka ovat kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä, ja niiden tarkoituksena on saada mahdollisimman kattava sekä yksityiskohtainen aineistopohja. Avoimet kysymykset antavat haastateltavalle mahdollisuuden vastata kysymyksiin omaa harkintaa käyttäen, eivätkä ohjaa vastauksia haluttuun suuntaan.

Tutkimusta varten haastattelimme yhteistyötahomme työntekijöitä. Haastattelun tarkoituksena oli kerätä työntekijöiden kokemuksia erityistä tukea tarvitsevista lapsista sekä kartoittaa nykytilannetta lasten kanssa käytettävistä menetelmistä. Suunnittelimme haastattelukysymykset yhdessä etukäteen ja pidimme kysymykset avoimina. Päädyimme puolistrukturoituun haastatteluun, koska avoimen keskustelun mahdollisuus ja eri näkökulmien kuuleminen ovat tärkeitä haastattelussa. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat (KvaliMOTV, i.a). Valitsemamme aihe vaati työntekijöiden työkokemuksen kuulemista, jotta saimme riittävän laajan haastatteluaineiston. Haastattelun etuna on, että haastateltava toimii tutkimuksen subjektina ja on täten merkityksellinen ja vaikuttava osa tutkimusta (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 35).

Haastatteluun osallistui 9 henkilöä (Taulukko 1). Haastateltavat koostuivat varhaiskasvatuksen lastenhoitajista sekä varhaiskasvatuksen opettajista. Kolme haastattelijasta toteutti yhdessä yksilöhaastattelut neljälle työntekijälle. Haastattelijoiden roolit haastattelutilanteissa oli sovittu ennen haastatteluiden aloitusta. Neljäs haastattelijasta haastatteli yksin viisi työntekijää yksilöhaastatteluna. Haastattelut toteutettiin yhteistyötahossa paikan päällä haastateltaville soveltuneiden ajankohtien mukaisesti. Haastatteluista neljä äänitettiin ja viisi kirjoitettiin tietokoneelle heti haastattelutilanteessa, sillä kaikki haastateltavat eivät halunneet äänitystä. Kirjoitetut haastatteluaineistot luetutettiin haastateltavilla, jotta otannan luotettavuus säilyi. Haastateltavilta kysyttiin suullinen lupa haastattelun

toteuttamiseen ja mahdolliseen äänitykseen, sekä haastatteluaineiston tallettamiseen suojattuun verkkoaineistoon.

Taulukko 1. Haastatteluun osallistuneiden työntekijöiden ammatit

Varhaiskasvatuksen opettaja	5
Varhaiskasvatuksen lastenhoitaja	4
Vastaajia yhteensä (kpl)	9

Haastattelukysymysten laatimisessa ja itse haastattelutilanteessa huomioitiin jatkokysymyksien esittäminen. Jatkokysymykset täydentävät pääkysymyksistä saatua tietoa (Vesterinen, 2018). Haastattelurunko suunniteltiin etukäteen ennen haastatteluita, ja haastattelukysymykset lähetettiin etukäteen haastateltaville haastattelutiedotteen mukana (Liite 1), jotta haastateltavat olisivat orientoituneita aiheeseen. Haastattelu suunniteltiin kestävän noin 20 minuuttia ja tämä informoitiin myös haastateltaville. Haastatteluiden aikataulut perusteltiin haastateltavien mahdollisuudella osallistua haastatteluihin työn luonteen hektisyyden vuoksi. Kirjasimme haastateltaville tiedotteen, jossa kerromme tulevasta haastattelusta. Lisäksi kerroimme haastattelumme tavoitteen ja toteutustavan. Haastattelun aika olisi voinut sovittaessa venyä 30 minuuttiin, mutta ei sen laajemmaksi. Haastatteluiden kesto pysyi kaikilla haastateltavilla 20 minuutin aikarajan sisällä ja keskiarvoinen kesto oli noin 19 minuuttia. Äänityksien kestot olivat 13,21 minuuttia, 12,30 minuuttia, 16,22 minuuttia sekä 29,07 minuuttia. Haastattelukysymyksien vastaukset kirjasimme yhdeksäksi tekstisivuksi erilliseen Word-tiedostoon. Toteutimme haastattelut viikkojen 40–44 aikana. Haastateltavien järjestyksellä ei ollut merkitystä saatujen vastauksien kannalta. Haastattelutilana toimi rauhallinen huone ja ajankohdat sovittiin jokaisen haastateltavan kanssa erikseen heidän työaikanaan.

5.2 Teoriaohjaava sisällönanalyysi

Haastatteluaineiston, eli saatujen äänitallenteiden sekä kirjattujen haastatteluaineistojen analysointi aloitettiin kuuntelemalla ja lukemalla vastaukset läpi. Haastattelussa oltiin suorassa vuorovaikutuksessa, joten oli todennäköistä, että epäolennaisia asioita muodostuisi, kuten esimerkiksi mietintä-ääniä. Myöskään kaikkea saatua tietoa ei ole tarpeen viedä tarkempaan analysointivaiheeseen. Aloitimme aineiston analyysin jo haastatteluvaiheessa. Analyysin aloitus haastatteluvaiheessa helpottaa analyysin etenemistä työn seuraavissa vaiheissa (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 136). Äänitetty aineisto voidaan litteroida, eli kirjoittaa auki kokonaan sanasta sanaan, tai siitä voidaan tehdä pelkkiä päätelmiä, jättäen tekstiksi kirjoittaminen pois (Hirsjärvi & Hurme, 2015, s. 138). Teimme haastatteluista päätelmiä yhteiseen suojattuun verkkoaineistoon. Aineiston purun jälkeen luimme kokonaisuuden huolellisesti ja jäsentelimme saatua tietoa jakamalla aineisto kategorioihin aihepiirin mukaan.

Analyysimenetelmämme oli teoriaohjaava sisällönanalyysi. Siinä haastatteluaineisto sekä jo olemassa oleva teorian tieto tukevat toisiaan pääosin aineiston määrittelemillä ehdoilla, eikä mikään teoria tai valmis malli määrittele analyysin tekemistä (Spoken, 2018). Kokosimme haastattelut yhteen Word -tekstitiedostoon ja jaoimme työntekijöiden vastaukset koodaamalla allekkain a,b,c,d,e,f, g, h ja i – kirjaimin haastattelukysymysten alle. Yksi kirjain vastasi yhtä vastaajaa. Jäsentelimme haastattelukysymyksiä värikoodein samoihin teemoihin sen perusteella, liittyykö kysymys tuen tarpeisiin ja mielenterveyteen, tuen kolmiportaisuuteen ja menetelmiin, työntekijän näkökulmaan mahdollisuuksista auttaa tai yhteistyön merkitykseen. Näistä teemoista teimme omat lukunsa tuloksiin. Analyysin tarkoituksena on tarkastella hyödynnettävää aineistoa esimerkiksi luokittelemalla tiedot teemoittain ja aiheiden perusteella (KvaliMOTV, i.a). Tutkimme, mikä saadusta tiedosta oli hyödynnettävissä opinnäytetyötämme varten ja kuinka liitimme näihin asioihin perustellun teorian tiedon. Vertailimme haastatteluista saatuja vastauksia ja huomioimme niiden eroavaisuuksia niin muiden haastatteluiden, kuin aikaisempien tutkimustulosten ja lähdekirjallisuuden pohjalta.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Tuen tarpeet ja lasten mielenterveys

Haastatteluun osallistui viisi varhaiskasvatuksen opettajaa sekä neljä varhaiskasvatuksen lastenhoitajaa. Haastatteluissa nousi selkeästi esille tuen tarpeiden lisääntyminen haastateltavien työhistorian aikana. Viime vuosina joillain kehityksen osa-alueilla tuen tarpeen lisääntyminen on näkynyt kuitenkin selkeämmin. Esimerkiksi 1–2 vuoden aikana haastateltavat ovat kiinnittäneet huomiota kielellisen tuen tarpeen lisääntymiseen. Kielellisen tuen tarvetta ilmenee poikkeuksellisen suuresti pienten lasten ryhmissä, jonka syitä haastateltavat pohtivat. Haastatteluiden perusteella lapsilla esiintyy puhumattomuutta, selkeän puheen tuottamisen vaikeutta, puheen kehityksen viivettä sekä äännevirheitä. Haasteita lapsilla oli värien nimeämisessä ja erinäisten asioiden muistamisessa, kuten työntekijöiden ja kavereiden nimien muistamisessa. Haastattelussa sanottiin, että kielellisen kehityksen puute vaikuttaa vuorovaikutustaitoihin, koska lapsi ei pärjää leikeissä yhtä hyvin, kuin muut lapset. Tämän takia haastateltavat painottivat kielellisen osaamisen vahvistamisen tärkeyttä.

Kielellisen tuen tarpeen lisäksi lapsilla on havaittu käytösongelmia, tunne- ja vuorovaikutustaitojen puutteellisuutta, heikkoutta motorisissa taidoissa (hieno- sekä karkeamotoriikka), sekä oppimis-, keskittymis- ja hahmottamisvaikeutta. Käytösongelmiin kuuluvat haastateltavien mukaan muun muassa kiljuminen, huutaminen sekä fyysinen väkivalta, joka uhkaa lapsen omaa ja muiden turvallisuutta. Aggressiivinen käytös on lisääntynyt ja sen myötä haastateltavat sanoivat, että heidän henkilökohtainen koskemattomuutensa on vähentynyt. Työssä voi kokea puremista, lyömistä tai potkimista. Haastateltavien mukaan ensisijaisesti lapsen aggressiivisuus kohdistuu toisiin lapsiin. Lapsi saattaa olla myös aggressiivinen itseään kohtaan puremalla tai lyömällä. Haastatteluista tuli ilmi, että lasta voidaan joutua pitelemään sekä rajoittamaan, jotta hän ei satuta itseään. Itsesääätelykyvyn puutteita ja sen alhaisuutta esiintyy lapsilla viiden haastateltavan kertomana.

Haasteena voi olla lapsen vahva omaehtoisuus, jonka seurauksesta vanhemmat kokevat neuvottomuutta. Lapsi ajautuu huonoon käytökseen, jossa hän testaa vanhempia tai muita aikuisia, kuten päiväkodin työntekijöitä.

Edellä mainitut tuen tarpeet esiintyvät haastateltavien kertomana muun muassa konfliktitilanteissa, lapsen yliaktiivisuutena, vaikeuksina siirtymätilanteissa ja piiritilanteissa, vaikeuksina toimia itsenäisesti sekä vaikeuksina toimia isossa ryhmässä. Lapsilla ilmenee myös huomionhakuisuutta, eikä aikuiseen oteta kontaktia. Tunne-elämän haasteet esiintyvät vuorovaikutustaitojen ja kaveritaitojen heikkoutena. Oppimisen pulmat esiintyvät kirjainten ja äänteiden oppimisen vaikeutena. Viisi haastatteluun osallistunutta mainitsi, että haasteita oppimisessa ilmenee jo varhaiskasvatuksen nuorimmillakin lapsilla. (Taulukko 2)

Taulukko 2. Tuen tarpeen ilmentyminen varhaiskasvatusikäisillä lapsilla

Käytöshäiriöitä (aggressiivisuus)	5
Kielen kehityksen haasteet	7
Hahmotuksen ja keskittymisen haasteet	2
Tunnetaitojen kehittymättömyys	5
Sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen kehittymättömyys	3
Vastaajia yhteensä (kpl)	9

Lasten mielenterveysongelmien esiintyvyydestä kysyttäessä jokainen haastateltava oli sitä mieltä, että 'mielenterveysongelmat' ei terminä sovi alle kouluikäisiin lapsiin. Mielenterveysongelmat vaativat diagnoosin, ja harvemmin pieniä lapsia diagnosoidaan. Asiasta ei juurikaan puhuta, eikä haluta sanoa ääneen 'mielenterveysongelmainen lapsi'. Haastateltavien mukaan puhutaan esimerkiksi aggressiivisesta lapsesta ja haasteista tunne-elämän taidoissa. Jokaisen haastateltavan mukaan mielenterveysongelmien kaltaista oireilua on kuitenkin havaittavissa ja se ilmenee muun muassa pahana olona, levottomuutena,

alakuloisuutena sekä rajattomuutena. Keskeisiä oireita ovat myös itsetunnon heikkous, toisten kiusaaminen tai kiusattuna oleminen. Lapsi purkaa pahaa oloaan esimerkiksi lyömällä työntekijää. Haastateltavien mukaan aggressiivisuus voi olla todella voimakasta, lapsi ei osaa hallita tunteitaan tai kanavoida niitä. Osa lapsista vetäytyy syrjään. Suurimpana ongelmana näyttäytyy vaikeus sanoittaa tunteita ja olotiloja.

6.2 Tuen kolmiportaisuus ja hyödynnettävät menetelmät

Kaikki haastateltavat pitivät tuen kolmiportaisuutta hyvänä asiana varhaiskasvatuksessa. Usean haastateltavan mielestä tukien rajat hämärtyvät käytännössä. Käytössä olevia yleisen tuen keinoja lueteltiin runsaasti. Jokainen vastaajista kertoi kuvatuun, kuvitetun päiväjärjestyksen sekä pienryhmätoiminnan kuuluvan yleisen tuen keinoihin omassa varhaiskasvatusryhmässään. Seitsemän haastateltavista vastasivat yleisen tuen menetelmiksi yksilöllistetyn tuen, struktuurin, lähtien, varhaiskasvatuksen erityisopettajan (myöhemmin tekstissä VEO) konsultointiavun sekä pilkotut ja lyhyet ohjeet. Muita yleisen tuen keinoja oli toimintaympäristön suunnittelu, kuten lapsen istumapaikan sijoittaminen, lasten mielenkiinnon huomioiminen toiminnansuunnittelussa, varhaiskasvatussuunnitelman tuomat velvoitteet. Myös matalan kynnyksen toiminta tuen tarpeen ilmetessä, kuten suujumpan toteuttaminen on yksi yleisen tuen keinoista esimerkiksi, mikäli lapsella esiintyy haasteita suun motorisessa kehityksessä tai puheen kehityksessä.

Tehostetun tuen keinoja oli jokaisen haastateltavan mukaan lisääntyvät yhteistyötahot, kuten puhe- ja toimintaterapeutit sekä psykologit sekä VEO:n tiiviimpi yhteistyö. Usealla vastaajista esiintyi tehostettu kuvien ja kommunikaatiotaulujen käyttö, kohdistetumpi pienryhmätoiminta sekä resurssien mukaisesti toteutettavat erityiset pienryhmät ja kerhot, joissa on mahdollisuus antaa yksilöllistä tukea. Huomiona nousi neljän haastateltavan kohdalla, että merkityksellistä on kirjata lapsen oppimissuunnitelmaan vain tavoitteet, jotka on mahdollista toteuttaa varhaiskasvatuksen arjessa. Jokaisen haastateltavan mukaan tehostetun tuen keinoina toimivat myös kaikki yleisen tuen keinot.

Tehostetussa tuessa samat keinot, kuin yleisessä tuessa, mutta korostetusti. Siellä nousee pienryhmätoiminta ja sen pohtiminen, jotta se palvelee juuri tukea tarvitsevaa lasta.

Eriyisen tuen keinoja oli jokaisen vastaajan mukaan kaikki yleisen ja tehostetun tuen keinot, sekä avustaja. Useat vastaajat kuvailivat VEO:n työn, yksilöllisen koaikaisten sekä jatkuvan tuen, sekä ennakkoinnin olevan merkityksellisiä keinoja erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimisessa. Haastatteluissa nousi esille myös erikoissairaanhoidon tuen ja toimintaohjeiden merkityksen tärkeys.

Vastauksessa haastattelukysymykseen, jossa kartoitettiin menetelmäosaamista erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen, tuli esiin kaikki samat menetelmät, joita haastateltavat kuvasivat käytettäväksi kolmiportaisen tuen menetelminä. Lisäksi jokainen haastateltavista painotti oman toiminnan merkitystä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisessa. Oman toiminnan tulee olla rauhallista, johdonmukaista ja on kyettävä olla menemättä lapsen tunteeseen mukaan. Neljä vastaajista kertoi myös lapsen itsetunnon vahvistamisen kehuin ja kosketuksin olevan tärkeää. Lisäksi erilaiset konkreettiset apuvälineet, kuten painopeitot, painoeläimet, istuintyyny ja leikkitaulut ovat osana menetelmiä. (Taulukko 3)

Taulukko 3. Menetelmiä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa

Yllä mainitut 3. portaisen tuen keinot	9
Oman toiminnan rauhallisuus	9
Lapsen itsetunnon vahvistaminen kehuin ja kosketuksin	3
Mallittaminen	2
Konkreettiset apuvälineet (painopeitto, painoeläin, istuintyyny, leikkitaulut)	4
Vastaajia yhteensä (kpl)	9

6.3 Työntekijöiden näkökulmia lasten tukemisen mahdollisuuksista

Haastatteluiden perusteella työntekijöiden mahdollisuudet tarjota monipuolista ja yksilöllistä varhaiskasvatusta lapsille riippuu paljon annetuista resursseista. Usean haastateltavan mukaan, mikäli resurssit ovat riittävät ja työntekijöitä on tarpeeksi, työntekijät ehtivät huomioida, tukea ja ohjata lapsia heidän etunsa mukaisella tavalla. Lisäresursseja joudutaan usein odottamaan ja pyytämään, eikä voi olla varma, että niitä on saatavilla. Haastateltavat olivat sitä mieltä, että yksikin ylimääräinen aikuinen erityistä tukea tarvitseville lapsille auttaisi paljon arjessa. Viisi haastateltavaa oli sitä mieltä, ettei oma ammattitaito riitä, kun kyse on lapsen tunne-elämän ongelmista ja käyttäytymisestä. Kognitiivisiin taitoihin ja oppimiseen liittyvissä ongelmissa tukeminen on helpompaa, kun toimintatavat ja menetelmät ovat selkeämmät. Tunne siitä, että lapsi tarvitsisi laajempaa tukea, kuin mitä päiväkotia voi tarjota, on yleinen haastatteluiden perusteella. Tarve kehittyä työssä jatkuvasti ja lisätä omaa tietoisuutta lasten lisääntyvistä ja muuttuvista tarpeista on oleellista. Neljän haastateltavan mielestä muilta työntekijöiltä saatu tuki on tärkeää työssä.

Haastateltavat kertoivat, että erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimisessa on tärkeää huomioida toiminnan suunnitelmallisuus, toimintaan soveltuvat tilat ja tavarat, rauhallisuus sekä työntekijällä, että vallitsevassa ympäristössä. Myös riittävän ajan varaamista toiminnalle ja vuorovaikutuksen sensitiivisyyttä pidettiin tärkeänä. Ammattitaidollisesti täytyy ottaa huomioon lapsen kehitystaso ja tehdä tiivistä yhteistyötä muiden työntekijöiden kanssa. Haastateltavien mielestä on oleellista, että työntekijä pysyy itse orientoituneena toimintaan, vaikka lapsella olisikin esimerkiksi haasteita keskittyä ohjattavaan toimintaan. Haastattelujen perusteella lapselle tulee saada aikaan positiivisia kokemuksia, joiden ansiosta lapsen itsetunto vahvistuu. Jokainen haastateltava totesi, että pienryhmätoiminta, avustajaresurssi sekä pysyvät työntekijät ovat tärkeitä arjen toimivuuden kannalta.

Yleisesti ottaen, kun tuen tarve liittyy lapsella kognitiivisiin tai oppimisen taitoihin, tuen antaminen on selkeämpää ja helpompaa toteuttaa. Kun kyse on tunne-elämästä ja käyttäytymisestä, on todella vaikeaa löytää oikeat keinot tukemiseen. Tulee usein tunne, ettei tukikeinot riitä, ja että lapsi tarvitsisi laajempaa tukea.

Haastatteluiden perusteella kasvattajien tiimityön toimivuus on tärkeää niin lasten kuin kasvattajienkin hyvinvoinnin kannalta mietittäessä riittäviä henkilöstöresursseja. Haastateltavien mukaan tarvittavia lisäresursseja erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen on vaikea saada. VEO:n osuus nousi haastateltavien vastauksissa esiin. Neljän haastateltavan mielestä VEO:n osuus tulisi olla suurempi, esimerkiksi lisäämällä jokaiselle yksikölle oma VEO ja osallistamalla hänet ryhmien toimintaan ja toiminnan suunnitteluun mukaan sivusta havainnoinnin ja moniammatillisiin palavereihin osallistumisen lisäksi. Haastatteluiden perusteella tämä auttaisi myös siinä, kun varhaiskasvatuksen opettajien aikaa menee myös lasten asiakirjojen kirjaamiseen.

Liian suuret ryhmäkoot vaikuttavat negatiivisesti lapsien kykyyn oppia ja toimia, eikä jokaista lasta pystytä huomioimaan yksilöllisesti. Kolme haastateltavista oli sitä mieltä, että erityis- ja pienryhmät palvelisivat paremmin lasten tarpeita. Viisi haastatteluun osallistunutta oli sitä mieltä, että varhaiskasvatukseen kaivattaisiin lisärahoitusta ja työntekijöille lisäkoulutusta lasten haasteiden tunnistamiseen, sekä menetelmäosaamiseen. Organisointia ja suunnitelmallisuutta tulisi lisätä kokouksilla ja kertauksilla päivien tapahtumista niiden päätteeksi, minkä avulla myös työntekijöiden tunne omasta osaamisesta vahvistuisi. Osa-aikaisesti päivähoidossa olevat lapset kasvattavat aina ryhmäkokoa, joten lisäresursseja tarvittaisiin siihenkin. Haastatteluiden perusteella seitsemän haastateltavaa oli sitä mieltä, että tärkeää olisi saada työntekijöiden ääni kuuluviin.

6.4 Yhteistyön merkitys

Yhteistyö vanhempien ja työntekijöiden välillä on kaikkien haastateltavien mukaan varhaiskasvatuksessa hyvin tärkeää. Viisi haastateltavaa totesi, että

yhteistyö huoltajien kanssa edistää huoltajien kykyä tukea lasta myös kotona, jolloin tuen muodot eivät sijoitu vain varhaiskasvatukseen. Haastatteluista korostui, että huoltajat ovat omien lastensa asiantuntijoita. Yhteistyössä nähtiin myös haasteita. Haastavina tilanteina pidettiin niitä, joissa huoltajat eivät välttämättä havaitse lapsen mahdollisia haasteita toiminnassa. Haastateltavien mukaan huoltajat voivat olla tottuneet siihen, että lapsi esimerkiksi viihtyy yksinään, raivopurkaukset voivat tuntua normaaleilta ja esimerkiksi puheen kehityksen suhteen vanhemmat saattavat ymmärtää lastaan, vaikka lapsi ei puhuisi kehitystasonsa mukaisesti. Kyseisissä tilanteissa avoin ja luottamuksellinen yhteistyö sekä dialoginen keskustelu todettiin tärkeäksi.

Tosi tärkeää, avoimet välit vanhempien kanssa, jotta hankalienkin asioiden esille ottaminen helpompaa. Tärkeää, että pystyy puhumaan kunnolla, rento ilmapiiri.

Yhteistyötä käytettiin haastatteluissa avainsanana useassa kohdassa. Haastateltavat nostivat esiin sitä, että mikäli yhteistyö vanhempien kanssa ei toimisi, niin työskentely olisi varsin hankalaa. Moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta haastateltavat korostivat VEO:n osuutta toiminnassa. Yhteistyön sanottiin olevan toimivaa, mutta seitsemän haastateltavista korosti, että tukea kaivattaisiin ryhmiin enemmän.

Niilläkään (VEO:t) ei ole riittävästi aikaa, runsaiden asiakasmäärien vuoksi. Ei ryhmissä, jos ei "ongelmaa".

Neljän haastateltavan mukaan yhteistyö erilaisten terapeuttien, kuten toiminta- ja puheterapeuttien sekä psykologien kanssa varhaiskasvatuksessa oli hyvä, ja yhteistyö oli yleistä. Kahdeksan haastateltavaa korosti yhteistyön merkityksen tärkeyttä myös heidän kanssaan. Yhteistyötä sosiaalitoimen, kuten lastensuojelun kanssa pidettiin täysin olemattomana.

7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksemme luotettavuutta kuvaa moni asia. Luotettavuutta on mahdollista kuvata esimerkiksi reliaaabeliuden ja validiuden mukaisesti. Reliaabeliudella tarkoitetaan toistettavuutta, eli kahden tutkijan pääsemistä samaan lopputulokseen. Validiudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä, mitä pitääkin. (Hirsjärvi ym. 2009, s. 231–232.) Nämä kaksi ovat tärkeitä luotettavuutta mittaavia tekijöitä, joita huomioimme tutkimusta tehdessä esimerkiksi analysoimalla haastatteluluotantaa useaan kertaan ja pääsemällä samoihin tuloksiin eri analysointikerroilla. Validiutta kuvaa esimerkiksi tutkimuskysymystemme todenmukaisuus suhteessa saatuihin tuloksiin ja johtopäätöksiin. Tämän vuoksi luotettavuuden kannalta keräsimme mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti niin suomenkielisiä kuin englanninkielisiä tutkimuksia ja lähdekirjallisuutta tutkimuksemme aiheesta ja aikaisemmista samaan suuntaavista tutkimuksista, jotta tuloksia ja johtopäätöksiä oli mahdollista vertailla. Aikaisemmat tutkimukset ja niiden hyödyntäminen lisäävät luotettavuutta, sillä niiden kautta on mahdollista vahvistaa oman tutkimuksen tuloksien todenmukaisuutta (Kananen 2017, s. 176–179).

Tutkimuksemme luotettavuutta lisäsi se, että ilmiötä tutkittiin siellä, missä se toteutuu, eli tutkimuksessamme varhaiskasvatusympäristössä. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää myös valitsemamme aineistonkeruumenetelmä; yksilöhaastattelu. Yksilöhaastatteluissa haastateltavan tieto anonyymiudesta, rauhallinen ja turvallinen haastattelu ympäristö, sekä -ilmapiiri oli merkityksellistä luotettavuuden kannalta. Myös haastattelijan avoin kertominen ja jakaminen haastatteluprosessin aikana sekä haastattelijan sensitiivinen haastatteluote oli tärkeää. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkimuksen toteuttamisen tarkka selostus kaikissa sen vaiheissa (Hirsjärvi ym., 2009, s. 232–233). Pyrimme toteuttamaan haastattelut avoimessa ja sensitiivisessä ilmapiirissä.

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavien otanta ei ole suuri ja se perustuu harkinnanvaraisuuteen, joten tärkeää on aineiston laatu. Tärkeää

olikin kerättävän tiedon jatkuva analysointi, jotta oli mahdollista huomata tiedonkeruun riittävyys. Analysoimme haastattelun tuloksia jo haastattelutilanteissa saadaksemme tietoa tulosten riittävydestä. Riittävyys on yhteydessä tutkimuksen luotettavuuteen, jota kuvaa kerättävän tiedon saturoituminen, eli otosten vastausten samanlaisuus ja toistettavuus (Kananen 2010, s. 53–57). Opinnäytetyössämme vastausten saturoituminen oli runsasta, ja johtopäätösten muodostaminen niiden perusteella oli mahdollista.

Avoimet haastattelukysymykset, sensitiivinen haastattelu sekä haastatteluiden muuntelemattomuus olivat lähtökohtana tulosten mahdolliselle saturoitumiselle. Luotettavuutta lisäsi myös informantin vahvistus, eli aineiston sekä sen tulkinnan luetuttamista haastatellulla henkilöllä (Kananen, 2017, s. 176–179), jotta voidaan olla varmoja tutkijan tulosten muuntelemattomuudesta. Toteutimme informantin vahvistusta haastattelutilanteissa, joissa haastateltava ei hyväksynyt haastattelun äänitystä. Haastatteluissa, joissa haastattelua ei äänitetty, kirjoitettiin haastateltavan sanojen mukaisesti haastattelu ylös, jonka jälkeen vahvistettiin kirjoitetun tekstin todenmukaisuus lukemalla se haastateltavalle.

Tutkimuksemme eettisyys perustuu tieteellisen käytännön mukaiseen tapaan toimia, jonka tavoitteena on lisätä työmme eettisyyttä. Tieteellisen käytännön mukainen tapa tarkoittaa rehellistä, huolellista sekä tarkkaa toimimista koko tutkimusprosessin läpikäymisen ajan (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 150–151). Opinnäytetyössämme se tarkoittaa tutkimuksen etenemisen tarkkaa suunnitelmallisuutta niin tiedonhankinnan, haastatteluiden, kuin tutkimustulosten analysoinnin sekä tulosten raportoinnin aikana. Eettisen toimintatavan mukaisesti tiedonhankinta-, tutkimus- sekä arviointimenetelmät valittiin huolella. Aikaisempi tutkimustieto ja niistä saadut tulokset sekä niiden huomioiminen tutkimuksessa lisäävät sen eettisyyttä tieteellisen käytännön mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 150–151).

Tutkimuksen haastattelukysymykset muodostettiin avoimiksi kysymyksiksi, jotta ne eivät johdattele vastaajaa liikaa tiettyyn haluttuun tulokseen. Haastatteluissa haastateltavilta kysyttiin henkilökohtaisesti suullinen suostumus toimintaan, sekä huolehdittiin vastaajien anonymiteetistä koko prosessin ajan. Tutkittavan

itseäänäämis-oikeus, yksityisyys sekä tietosuoja ovat eettisiä periaatteita ohjavia tekijöitä (Kuula, 2011, s. 60–65), joita noudatimme tutkimuksen aikana. Haastattelutulokset ja –materiaalit säilytimme asianmukaisesti ulkopuolisten ulottumattomissa suojatussa verkkoympäristössä, sekä tuhoamme ne välittömästi niiden tarpeettomiksi jäämisen jälkeen, eli opinnäytetyöprosessin virallisen valmistamisen jälkeen.

Eettistä toimintatapaa noudattaen tutkimustulokset raportoitiin muuntelemattomina. Toteutuksessa apuna toimi haastattelu, jonka toteutimme yhteistyössä yhteistyötahomme kanssa. Haastattelupohjassa kuitenkin huomasimme vasta haastatteluiden jälkeen, että haastattelurungon toimivuus ei ollut kaikilta osin riittävä. Kolmiportaisen tuen menetelmät sekä menetelmäosaamisen kysymykset nostattivat suuresti toistoa haastateltavien vastauksissa, joten kysymykset olisi voitu muotoilla toisin, tai yhdistää menetelmiä koskevat kysymykset yhteen. Lisäksi mielenterveysaasteisiin liittyvä haastattelukysymys olisi pitänyt muotoilla toisin aiheen sensitiivisyyden vuoksi. Näistä seikoista huolimatta saimme runsaasti vastauksia ja haastateltavien vastaukset saturoituivat, joka kuvaa opinnäytetyömme luotettavuutta.

Tutkimuksen eettisyyteen vaikuttaa myös tutkijoiden oma positio tutkittavaan aiheeseen, kohderyhmään sekä haastatteluiden otantaan. Tutkijoiden aikaisemmat kokemukset, tieto sekä asennoituminen voivat ohjata tutkijoiden toimintaa, jonka vuoksi asennoidimme tutkimuksen tekemiseen avoimella asenteella. Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna tiedostimme edellä mainitut toimet, jotta esimerkiksi haastattelukysymyksen muotoilussa sekä haastattelutilanteissa oli mahdollista ylläpitää avoin, tutkiva sekä eettinen ote. Riittävän laaja ja monipuolinen lähdekirjallisuus tukee ja estää mahdollisia aikaisempia omia kokemuksia ja tunteuksia muovaamasta tutkimusta koskevaa toimintaa tutkijan mahdollisen oman position suuntaiseksi.

8 TULOSTEN TARKASTELU

8.1 Tuen tarpeiden tarkastelu

Tulokset osoittavat, että tuen tarve on lisääntynyt varhaiskasvatuksessa, ja että sitä esiintyy laajasti lasten eri kehityksen osa-alueilla. Erityisen tuen tarve on kasvanut varhaiskasvatuspalveluissa 2000-luvulta noin kahdeksan prosenttia. Suuri osa erityisen tuen tarpeesta liittyy kielellisen kehityksen osa-alueeseen, mikä tarkoittaa varhaiskasvatuksessa puhumisen ja kielen ymmärtämisen ja tuottamisen vaikeutta. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011, s. 5.) Myös haastatteluidemme perusteella kielellisen tuen tarve oli lisääntynyt yli muiden tuen tarpeiden. Merkittäviä konteksteja varhaislapsuudessa on esimerkiksi koti- ja päiväkotiympäristö. Vallitsevat vuorovaikutussuhteet vaikuttavat merkittävästi lapsen kehitykseen ja kasvuun. Varhaislapsuusvaihe ihmisen elämässä on voimakkaan kasvun, kehittymisen ja oppimisen aikaa. (Nurmi, ym., 2015, s. 22–23.) Tähän liittyy vahvasti kognitiivinen toiminta, kuten puheen- ja kielenkehitys. Puheenkehityksen kannalta on tärkeää, että lapsi kuulee puhetta ympärillään (Nurmi, ym., 2015, s. 37).

Kielen kehitys on vuorovaikutuksen keskeinen osa, joten on erittäin tärkeää saada oikeanlaista tukea sen oppimiseen heti tuen tarpeen ilmetessä. Tämä vaatii varhaiskasvatuksen työntekijöiltä, sekä lasten huoltajilta jatkuvaa lapsen havainnointia ja erityisten tarpeiden tunnistamista. Varhaiskasvatusopettajan pätevyyden tärkeys korostuu alle kolmivuotiaiden ryhmissä, sillä heillä on taitoa havaita lapsen erityiset tarpeet, sekä tarjota oikeanlaisia tukikeinoja (Nurmilaakso & Välimäki, 2011, s. 79). Nykyisin myös lasten moninaisemmat taustat sekä monikulttuurisuus asettavat kielen ja puheen oppimiselle omat haasteensa (Nurmilaakso & Välimäki, 2011, s. 5). Keinoja kielen kehittämiseen on monia ja yleisimpiä menetelmiä ovat pelit, leikit, sadut ja musisointi. Puheterapiaa käytetään kielenkehityksen tukena ja noin 80 % tuen tarpeessa olevaa lapsista saa sitä. (Nurmilaakso & Välimäki, 2011, s. 79–85.)

Haasteet kielen kehityksessä voi heijastua myös muiden kehityksen osa-alueiden oppimisvaikeuksina, kuten esimerkiksi motoristen taitojen heikkoutena sekä kuulun hahmottamisen vaikeutena (Nurmilaakso & Välimäki, 2011, s. 78). Kielellisen tuen tarpeen lisäksi tuen tarvetta oli haastateltavien mukaan lasten hienomotoriikassa ja karkeamotoriikassa. Lapsen motoriikka kehittyy vauvaiästä saakka ja lasten motorisissa taidoissa on eroja. Lapsen motoristen taitojen kehitystä tulee tukea varhaiskasvatuksessa, sekä kotona arjessa mahdollistamalla lapselle monipuolinen liikkuminen ja toiminta. Tunnistamalla lapsen yksilölliset erot motorisissa taidoissa, on mahdollista lisätä harjoitteita, jotka tukevat kyseisen taidon oppimista. (Rintala ym., 2016, s. 49–55.) Pelien ja liikunnan avulla harjoitellaan liikkumistaitoja, tasapainotaitoja sekä käsittelytaitoja. Tutkimuksien mukaan lapsen vanhempien sosioekonomisella taustalla on vaikutusta motoristen taitojen kehitykseen. Lasten eriarvoistumista voidaan ehkäistä tarjoamalla päiväkodissa monipuolista liikuntakasvatusta ja motoristen taitojen kehittämistä tasapuolisesti kaikille lapsille. (Rintala ym., 2016, s. 49–55.)

Haastateltavat kertoivat lasten aggressiivisuuden lisääntyneen. Aggressiivisilla lapsilla ilmenee sosioemotionaalisen erityisen tuen tarvetta. Sosioemotionaalinen erityisen tuen tarve voidaan jakaa käyttäytymisen perusteella sisäänpäin suuntautuvaan sekä ulospäin suuntautuvaan. Aggressiivisuus luokitellaan ulospäin suuntautuvaan käytökseen muun muassa yliaktiivisuuden, raivokohtauksien sekä tottelemattomuuden kanssa. Sosioemotionaalisen erityisen tuen tarve on samaan tapaan kytköksissä esimerkiksi oppimisvaikeuksiin, kuin muutkin aiemmin mainitut erityisen tuen tarpeet. Aiempien tutkimuksien mukaan sosioemotionaalisen erityisen tuen tarve alkaa jo varhaislapsuudessa. (Viitala, 2014, s. 33–34.) Aggressiivisuus luo esteen ihmissuhteiden luomiselle ja heikentää kehittyviä vuorovaikutustaitoja. Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen kanssa tulee huomioida ammattilaisten välinen yhteistyö, vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö sekä ryhmissä toteutettava pedagogiikka. Pedagogiikan keinot ovat ennaltaehkäiseviä, rajoittavia sekä ohjaavia keinoja. (Viitala, 2014, s. 137–140.)

8.2 Kokemuksia tuen kolmiportaisuudesta varhaiskasvatuksessa

Tuen kolmiportaisuutta pidettiin kokonaisvaltaisesti hyvänä asiana varhaiskasvatuksessa kaikkien haastatteluun vastanneiden kohdalla. Lapselle tarjottava tuki on tehostunut ja saatavan tuen jatkuvuus on parantunut. Lisäksi tuen prosessin joustavuus on kasvanut, joten kolmiportaiseen tukeen siirtyminen on ollut pääosin positiivinen muutos aikaisempaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021, s. 24.) Tuen tarpeiden vaatimuksia on paljon ja tukea tarvitsevien lasten tarpeet ovat yksilöllisiä. On tärkeä muistaa, että tuen tarpeet ovat usein muuttuvia ja vaativat alati jatkuvaa havainnointia, sekä tukitoimien uudelleen arvioimista ja niiden oikea-aikaista päivittämistä. Tuki voi sisältää usein pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia järjestelyjä (Opetushallitus, 2018, s. 57).

Kolmiportaisen tuen tukimuodot määräytyvät lapselle aina yksilökohtaisesti ja päätös tuen antamisesta perustuu aina varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Tavoitteena on huoltajien sekä varhaiskasvatushenkilöstön yhdessä toteutettu havainnointi sekä arviointi lapsen tuen tarpeesta (Koivunen, 2009, s. 94.) Tuen tarve kirjataan aina varhaiskasvatussuunnitelmaan ja sitä tulee päivittää vähintään kerran vuodessa (Opetushallitus, 2018, s. 11, 54), tai tarpeellisuuden mukaan useammin (Pihlaja & Viitala, 2018, s. 31). Haastatteluissa mainittu muistutus siitä, että suunnitelmiin tulee kirjata vain toteutettavissa olevat toimet ovat tärkeä havainto varhaiskasvatussuunnitelmia toteutettaessa. Tärkeää ja resursien mukaista on keskittyä lapselle kirjattuihin tavoitteisiin, joiden pohjana on lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja kehityksen tukeminen. Varhaiskasvatussuunnitelmiin on kirjattava lapsen tuen tarve, tarvittavat tukitoimenpiteet sekä niiden toteutustapa ja niiden arviointi (L 540/2018).

Erilaisia kolmiportaisen tuen menetelmiä nousi haastateltavilta runsaasti. Tätä tukee se, että arviolta noin kahdeksan prosenttia varhaiskasvatuksessa olevista lapsista tarvitsee jonkinlaista lisätukea arjessa (Heiskanen, ym., 2021, s. 14), joten varhaiskasvatushenkilöstön menetelmäosaamisella on suuri merkitys arjen toimissa. Varhaiskasvatusympäristössä hyödynnetään tukea tarvitsevien lasten kanssa pitkälti samankaltaisia menetelmiä ja hyväksi havaittuja toimia, yksilöiden

ne kuitenkin juuri kyseiselle lapselle soveltuviksi. Tuen antaminen lapsille toteutetaan kuitenkin aina yksilöllisesti, ylläpitäen myönteistä ilmapiiriä ja johdonmukaisuutta, jotka edesauttavat tuen onnistumista (Heiskanen, Alasuutari & Vehkakoski, 2018, s. 103–104). Myös haastateltavat nostivat esiin oman toiminnan rauhallisuuden sekä johdonmukaisuuden tärkeyden erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisessa. Rutiinit ja arjen struktuuri koettiin erityisen tärkeänä haastateltavien mukaan. Lasta tukevia tekijöitä ovat esimerkiksi arjen säännöllisyys, sekä henkilökunnan pysyvyys (Heinämäki, 2004, s. 67, 69–70). Henkilökunnan pysyvyyteen vaikuttaa yhteisten toimintatapojen luominen ja hyvän tiimityön jatkuminen, joka omalta osaltaan edesauttaa kasvattajien toiminnan johdonmukaisuutta lasten kanssa toimimisessa.

Yksi yleisen tuen keinoista on ennakointi sekä ennaltaehkäisy, jolla pyritään vähentämään lapsille muodostuvaa arjen kuormitusta. Ennaltaehkäiseviä yleisen tuen keinoja on muun muassa pienryhmätoiminta, toimintaympäristöjen muokkaaminen lapsiryhmäkohtaisesti sekä selkeän ja kuvitetun päiväjärjestyksen esillä oleminen. Myös struktuurin luominen sekä ylläpitäminen on tärkeää. (EPerusteet, 2018.) Jokainen haastateltavista kertoi kyseisten yleisen tuen keinojen toteutuvan omassa varhaiskasvatusryhmässään. Pienryhmätoiminnalla on suuri merkitys, kun varhaiskasvatus ryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Toiminta pienryhmissä mahdollistaa kasvattajalle paremman mahdollisuuden jakaa huomiota lapsille. Tällöin lapsille taataan laadullisempaa kanssakäymistä sekä huomiota. Pienryhmässä lapsella on enemmän tilaa ilmaista itseään, saada palautetta sekä parempi kyky pystyä vastaamaan saamaansa palautteeseen. (Wasik, 2008, s. 519.)

Pienryhmätoiminta mahdollistaa myös struktuurin luomista. Selkeä struktuuri on toiminnan rakentumisen edellytys (Kontu & Suhonen, 2008, s. 53). Struktuurilla tarkoitetaan varhaiskasvatustoiminnan rakennetta, jonka mukaan toiminta toteutuu. Sillä tarkoitetaan myös toiminnan tarkkaa suunnittelua, jonka avulla suunnitellaan esimerkiksi lapsia kuormittavat hetket, kuten lukuisat siirtymätilanteet päivän aikana. (Koivunen, 2009, s. 62.) Toimivan struktuurin luomista ja toteuttamista yhteistyössä jokaisen kasvatushenkilön kesken pidetään todella tärkeänä etenkin erityistä tukea tarvitsevien lasten varhaiskasvatuksessa. Selkeä

päivärytmi on tärkeä esimerkiksi yliaktiivisen lapsen kannalta (Sandberg, 2018, s. 37–40), sillä sekä kasvattajalla, että lapsella on mahdollisuus ennakoida ja valmistella tulevia siirtymiä ja tapahtumia, mikä tasoittaa lapsen toimintaa ja helpottaa toiminnanohjausta.

Tehostetun tuen keinoihin haastateltavat luettelivat kaikki yleisen tuen keinot, sekä esimerkiksi lisääntyvät varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoinnin sekä keskinäisen työskentelyn lapsen kanssa. Tehostettua tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimisessa tärkeää on pienryhmissä toimiminen. Pienryhmät jaetaan lasten tarpeiden mukaisesti ja onkin äärimmäisen tärkeää, että päiväkodilla on riittävät ja lasten tarpeita vastaavat tilat (Lahti ym. 2006, s. 32–33). Fyysisen oppimisympäristön toimivuus sekä tilojen materiaalien saatavuus on tärkeää erityistä tukea tarvitsevalle lapselle, jotta toimintaympäristöjen hahmottaminen ja sitä kautta myös itse toiminta helpottuu (Kontu & Suhonen, 2008, s. 51). Edellä mainitut yleisen sekä tehostetun tuen keinot voidaan määritellä pedagogisiksi sekä rakenteellisiksi järjestelyiksi. Pedagogiset tuen järjestelyt ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, avustamispalvelut ja esimerkiksi kuvien ja tukiviittomien käyttäminen. Rakenteellisia järjestelyitä ovat esimerkiksi lapsimäärän pienentäminen. (Opetushallitus, 2018, s. 57.)

Tehostetun tuen keinoiksi nousivat jokaisen vastaajan haastatteluista moniammatillisuuden lisääntyminen esimerkiksi puhe- ja toimintaterapeuttien sekä psykologien yhteistyön lisääntymisen kannalta. Yhteistyötahojen toiminta pyritään aina järjestämään osaksi päiväkodin arkea (Opetushallitus, 2018, s. 54), sillä se helpottaa usein mahdollista lapselle aiheutuvaa psyykkistä kuormitusta erilaisista tukitoimista. Yhteistyö eri tahojen kanssa on tärkeä osa lapselle tarjottavasta tuesta, jonka vuoksi olisikin tärkeää, että varhaiskasvatuksen saatavilla olisi enemmän moniammatillista osaamista, joka edesauttaisi tuen tarpeiden havaitsemista, haasteiden ennaltaehkäisyä sekä varhaista tukemista.

Erityisen tuen keinoiksi haastateltavat kertoivat sisältyvän sekä yleisen, että tehostetun tuen keinot. Jokainen vastaajista nosti kuitenkin avustajan mahdollisuuden erityisen tuen keinoksi tukea tarvitsevalle lapselle. Moni vastaajista kuvasi

myös erikoissairaanhoidon tuen ja toimintaohjeiden merkityksen tärkeyttä yhtenä työvälineenä erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimiseen. Erityisen tuen piirissä oleva lapsi voi tarvita hoidollista tukea hoidollisten toimenpiteiden tai lääkehoidollisen tarpeen vuoksi. Lapselle kirjataan aina lääkehoitosuunnitelma. (Heiskanen, 2018, s. 100–102.)

8.3 Menetelmäosaamisen tärkeys

Menetelmäosaamista kartoittavassa kysymyksessä haastateltavat kuvasivat menetelmiksi jo aikaisemmin kuvatut kolmiportaisen tuen keinot ja menetelmät. Haastatteluista nousi kuitenkin esille enemmän kasvattajan omaan toimintaan ja käyttäytymiseen liittyviä toimintatapoja, joita voi rinnastaa hyviksi menetelmiksi erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen. Kasvattajan tulee kyetä olla menemättä lapsen tunteeseen mukaan ja pysyttävä turvallisena ja luotettavana tukena lapsen mahdollisissa tunnepurkauksissa. Onkin tärkeää, että kasvattaja muistaa, ettei lapsi käyttäydy tarkoituksella huonosti, vaan hän ei tiedä kuinka tulisi toimia tai ei kykene säätelemään omaa tunnetilaansa (Ahonen, 2017, s. 29, 52). Kasvattajan tulisi pyrkiä saamaan lapsi takaisin yhteyteen esimerkiksi katseen tai kosketuksen avulla, jolloin lapsella on mahdollisuus tyyntyä ja vastaanottaa kasvattajan tarjoama tuki ja apu (Sajaniemi ym., 2015, s. 77). Kasvattajan hyvänä menetelmänä on pysyä itse rauhallisena ja esimerkiksi sanoittaa lapsen tunnetilaa, sekä tilannetta ja osoittaa empatiaa tilanteessa (Ahonen, 2017, s. 29, 52). Kasvattaja toimii lapsen tunteiden kanssasäätelijänä (Koivuniemi ym., 2021, s. 7.), joka on äärimmäisen tärkeä menetelmäosaamisentaito erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa toimimisessa.

Haastateltavat mainitsivat myös lasten itsetunnon kohentamisen tärkeyden esimerkiksi kehujen ja kosketuksen kautta. Lapsen itsetunnon kohentaminen koettiin tärkeäksi varsinkin erityistä tukea tarvitsevan lapsen kohdalla, jolla voi olla haasteita oman itsetunnon kanssa. Lapsen itsetunnon kohottaminen toteutuu esimerkiksi luomalla lapselle onnistumisen hetkiä, joissa lapsen vahvuudet nousevat esiin (Koivunen, 2009, s. 38, 70). Lapsen vahvuuksien tunnistaminen vaatii hyvää lapsituntemusta, joka omalta osaltaan vaatii kasvattajalta hyvää

menetelmäosaamista, jotta on mahdollista havaita lapsen mielenkiinnonkohteita ja hyödyntää niitä lapselle järjestettävässä toiminnassa. Myös erilaisten varhaiskasvatukseen suunniteltujen materiaalipankkien hyödyntämistä pidetään tärkeänä menetelmäosaamisen taitona haastatteluiden pohjalta. Menetelmäosaaminen on äärimmäisen tärkeää varhaiskasvatuksessa erityisesti erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisessa, mutta kasvattajan menetelmäosaamisesta hyötyy koko lapsiryhmä.

8.4 Yhteistyön merkitys varhaiskasvatuksessa

Yhteistyön merkitys ja sen tärkeys niin huoltajien kuin myös muiden yhteistyötahojen välillä korostui jokaisen haastatteluun osallistuneen vastauksissa. Hyvän yhteistyön avulla varhaiskasvatuksessa käytettävät menetelmät ja niistä tuleva hyöty lisääntyi, kun toimintatavat pysyivät samana niin varhaiskasvatuksessa, kotona kuin mahdollisten yhteistyötahojen kanssa toimiessa. Yhteistyön nähtiin lisäävän myös tiedonsaantia lapsen tilanteesta ja helpottavaan tiedonvälitystä. Tätä ilmiötä voidaankin kuvailla kasvatuskumppanuuden avulla, joka tarkoittaa huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä. Sen perusta on vuorovaikutus, johon sisältyy kuulemisen, kunnioittamisen, luottamuksen sekä dialogisuuden periaatteet. Tarkoituksena on yhdessä tietoisesti sitoutua toimimaan yhdessä lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen tukemiseksi. Vanhempien kohtaamisessa on tärkeä muistaa vanhempien asiantuntija-asema suhteessa lapseen. Kasvattajan tulee pyrkiä luottamukselliseen ja vastavuoroiseen yhteistyöhön vanhempien kanssa. (Salo & Kauppi, 2014, s. 95–97.) Vanhemmat ovat tärkeimmät yhteistyökumppanit lapsen varhaiskasvatuksessa (Koivunen, 2009, s. 13). Yhteistyö erityisesti huoltajien kanssa on siis lapsen edun mukaista toimintaa, johon varhaiskasvatuksessa pyritään (Opintopolku, 2018, -a).

Lapsen kasvua ja kehitystä tukee varhaiskasvatuksessa monialainen verkosto lapsen ympärillä. Monialainen verkosto lapsen varhaiskasvatuksessa voi koostua eri toimijoista opetuksen, kulttuurin, liikunnan, järjestöjen, seurakuntien ja poliisin sarjalta. Muita monialaisia yhteistyötahoja on esimerkiksi neuvola, lastensuojelu, terveydenhuollon- sekä sosiaalialan palvelut. Kunnan on järjestettävä tarvittavat

varhaiskasvatuspalvelut ja niiden välinen yhteistyö on turvattava. (Opintopolku, 2018, -b.) Tuki ja apu perheelle on tehokkaimmin saatavilla, kun yhteistyö useamman ammattilaisen välillä toimii ja on mahdollista keskustella erilaisista mahdollisuuksista lapsen kasvatuksessa, lapsen yksilöllisistä tarpeista ja muusta perheen tarvitsemasta tuesta ja palveluista.

Monialainen yhteistyö tekee avun saamisesta helpompaa, jos lapsesta herää huoli. Yhteistyön toimiminen eri tahojen välillä vaatii työntekijöiltä aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta, jotta oikea toimintamalli löytyisi kaikille ja toiminta olisi tarkoituksenmukaisesti lapsen ja perheen edun mukaista. Moniammatillisessa työympäristössä yhteisen tavoitteen asettaminen ja sen tiedostaminen on tärkeää, ja panostuksen sen tavoittamiseksi tulisi olla tasapuolista. (Salmi & Lipponen, 2013, s. 36–37.)

8.5 Resurssit ja vaihtuvuuden vaikutukset

Monialainen yhteistyö on yleistä varhaiskasvatuksessa ja yhteistyö eri ammattialojen työntekijöiden välillä pyritään pitämään vastavuoroisena, jotta lasta koskevat toimet olisivat yhdenmukaiset. Haastatteluun osallistuneet korostivat kuitenkin resurssien lisäämisen tärkeyttä, etenkin kun on kyseessä ryhmiä, joissa on enemmän tukea tarvitsevia lapsia. Varhaiskasvatuslaki kuitenkin määrittää resursseista, kuten henkilöstön riittävästä määrästä ja ryhmän koosta. Harmillisen usein se ei kuitenkaan toteudu ja pula varhaiskasvatuksen opettajista on lisääntymässä. (Siitonen, 2019.)

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden mielestä liian vähäisillä resursseilla on hankala toteuttaa laadukasta toimintaa. Tällöin herää ajatus siitä, että vaikka yhteistyöstä vanhempien ja moniammatillisen tiimin kanssa saakin ohjeita sekä vinkkejä toimintaan, niin toteuttaminen voi joskus jäädä heikommaksi resurssien puutteen vuoksi. Myös ihan pienetkin tekijät voivat vaikuttaa negatiivisesti päiväkodin arkeen ja turvallisen ympäristön luomiseen. Kokemusten mukaan liian

vähäinen määrä työntekijöitä vaikuttaa siihen, ettei päiväkodin arki kestä erityistä tilannetta. Näillä erityisillä tilanteilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi sairastapahtumia. (Katajisto, 2019.)

Varhaiskasvatuksen toiminnan kannalta tärkeää on siis toimiva yhteistyö sekä riittävät resurssit. Resurssien kannalta pysyvyys on myös etu lapsille sekä muille työntekijöille. Jatkuvasti vaihtuvat sijaiset saattavat hankaloittaa tietojen siirtymistä ja erityistä tukea tarvitseva lapsi saattaa myös oirehtia jatkuvasta vaihtelusta. Sainio (2019) kirjoittaa artikkelissaan varhaiskasvatuksen resurssihaasteista, että satunnaiset poikkeamat rutiineista ja muutokset päiväkotiarjessa, eivät ole lapselle haitallisia, mutta haasteellista on jatkuvat muutokset. Sainio mainitsee myös, että jos varhaiskasvatuksessa työskentelevä aikuinen on ammattitaitoinen ja osaa lukea lasta, niin tällöin aikuisen ei välttämättä ole aina oltava tuttu. Jokainen lapsi kuitenkin reagoi hoitajien vaihtuvuuteen hyvin eri tavalla. Toiset sietävät muutoksia paremmin kuin toiset, mutta jotkut lapset voivat reagoida runsaaseen henkilöstövaihtuvuuteen voimakkaammin.

9 POHDINTA

9.1 Menetelmäosaamisen ja yhteistyön merkitys

Varhaiskasvatuksessa käytetään monia menetelmiä lasten kanssa toimimiseen. Niiden avulla pystytään aktivoimaan lapsia ja luomaan selkeää sekä tavoitteellista toimintaa arkeen. Menetelmät ovat hyödyllisiä kaikkien lasten kanssa, mutta erityisesti niistä on hyötyä erityistä tukea tarvitseville lapsille. Tämän takia riittävä menetelmäosaaminen on yksi hyvän kasvattajan piirteistä. Mikä sitten on riittävä menetelmäosaaminen? Haastatteluiden perusteella esiin nousi lukuisia eri menetelmiä ja järjestelyitä, joita hyödynnetään varhaiskasvatuksen arjessa, joko kolmiportaisen tuen asiakirjojen velvoittamana tai yleisen tuen tarjoamana tukena tavoitteelliselle varhaiskasvatukselle. Haastatteluiden perusteella kasvattajat pitivät omaa menetelmäosaamistaan hyvänä, mutta lasten tuen tarpeiden lisääntyessä ja moninaistuessa osaaminen ei tuntunut aina täysin riittävältä. Lasten tuen tarpeiden lisääntyminen ja moninaistuminen on siis yksi riittävän menetelmäosaamisen kohtaamista ongelmista.

Kasvattajien olisi kyettävä lisäämään omaa osaamistaan suhteessa lasten lisääntyviin haasteisiin. Jotta menetelmäosaaminen olisi riittävää, tulisi kasvattajien saada ajankohtaisesti lisäkoulutusta, jonka seurauksesta oma osaaminen päivittyisi yhdessä haasteiden kasvaessa ja lisääntyessä. Aiheessa pohdintaa herätti myös paljon kysymys siitä, että onko nykypäivänä tuen tarpeet lisääntyneet vai osataanko nykyään vain tunnistaa haasteita ja tuen tarvetta herkemmin, kuin aiemmin. Vaikuttaako kenties ympäristötekijät lisääntyneeseen tuen tarpeeseen, vai mikä on pohjimmillaan tuen tarpeiden taustalla? Varhainen tunnistaminen lisää haasteiden ennaltaehkäisyä, joka on varsin tärkeää. Tämä kuitenkin lisää tarvetta siihen, että kasvattajilla olisi ajankohtaista tietoa ja taitoa lisääntyvistä monialaisista haasteista. Lasten tuen tarpeiden lisääntyminen ja moninaistuminen vaatisi siis kasvattajien lisäkouluttamisen jatkumon.

Aineistossa tuli esille resurssien riittämättömyys. Varhaiskasvatukseen tulisi saada enemmän resursseja, jotta tuen tarve olisi mahdollista havaita ajoissa ja sitä olisi mahdollista ennaltaehkäistä. Samalla jo muodostuneen tuen tarpeessa olevan lapsen kanssa olisi mahdollista työskennellä riittävän monipuolisesti. Lisäresurssien avulla olisi mahdollista lisätä varhaiskasvatuksen henkilöstön, kuten erityisopettajien määrää ja heidän työpanostaan arjen toimissa. Resurssien lisääminen voisi myös lisätä alalle kouluttautumisen vetovoimaisuutta, koska tälläkin hetkellä työntekijöistä on pulaa. Varhaiskasvatus mahdollistaa vanhempien työsäkännin ja antaa samalla lapselle monia uusia taitoja. Lisäresurssien merkitys nousi esille myös aineistossa. Henkilöstöresurssin lisääminen edistäisi tuen tarpeiden havaitsemista, niihin reagoimista ja vaikuttamista. Lisäresurssit mahdollistaisivat rakenteellisten järjestelyjen, kuten lapsiryhmän pienentämisen, joka edistäisi yksilökohtaisemman varhaiskasvatuksen toteutumista.

Erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimisessa varhaiskasvatuksen yhteistyötahojen merkitys korostuu. Riittävä yhteistyö muun muassa terapeuttien ja sosiaalitoimen kanssa tukisi kasvattajien kykyä tukea lapsia kokonaisvaltaisemmin varhaiskasvatuksen arjessa, kun toimintatavat ovat lapsen kanssa toimiessa täysin samat niin kotona, varhaiskasvatuksessa kuin mahdollisissa yhteistyötahoissa. Lapsi hyötyy eniten rutiineista, joten yhteistyö yhteistyötahojen kanssa on tärkeää lasten hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen kannalta (Opetushallitus, 2018, s. 33–35). Kasvattajien menetelmäosaaminen karttuu myös monialaisenyhteistyön turvin, kun useat eri ammattialojen ammattilaiset toimivat yhteistyössä tavoitteenaan lapsen etu.

Lisäresurssien avulla olisi mahdollista lisätä yhteistyötahojen näkyvyyttä myös varhaiskasvatuksessa. Esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisten, kuten sosionomien tai sosiaaliohjaajien lisääminen varhaiskasvatuksen arkeen edistäisi yhteistyön muodostumista vanhempien kanssa ja madaltaisi kynnystä hakea apua ja tukea. Lisäresurssit mahdollistaisivat muun muassa moniammatillisten työryhmien muodostamisen, joka auttaisi monialaisimpien tuen tarpeiden havaitsemisen ja niiden tukemisen arjessa. Haastatteluiden mukaan myös yhteistyö huoltajien kanssa on tärkeää, jotta lapsen kasvu ja kehitys on turvattu myös kotona. Mahdollisuus tukea lasta tarkoittaa velvollisuutta tukea myös huoltajia, koska

huoltajien hyvinvointi on vahvasti yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Huoltajan hyvä mentalisaatiokyky edistää lapsen hyvinvointia (Viinikka, Sourander & Oksanen, 2014, s. 68). Varhaiskasvatuksen lisäresurssoinnilla olisi suuri merkitys niin erityistä tukea tarvitsevien lasten kasvatukseen, kuin kasvattajien menetelmäosaamisen lisääntymisen, sekä monialaisen yhteistyön toteutumisen kannalta.

9.2 Mielenterveysongelmien varhainen tunnistaminen

Opinnäytetyömme haastattelukysymys lasten mielenterveysongelmista ja -häiriöistä sekä niiden esiintyvyydestä varhaiskasvatusikäisten lasten keskuudessa osoittautui haasteelliseksi. Haastateltavien mukaan termi "mielenterveysongelmainen lapsi" ei sovellu käytettäväksi varhaiskasvatukseen, vaikka lapsissa nähtiinkin paljon tuen tarpeita, jotka voivat viitata mahdollisiin mielenterveyden haasteisiin. Kysymyksenasettelu oli haastateltavia johdattelava, sillä kysymyksessä viitattiin siihen, että lasten keskuudessa on mielenterveysaasteita sanoin ´miten näyttäytyy´. Mielenterveysongelmien kartoittaminen olisi voinut toimia suljetulla kysymyksellä: Näyttäytyykö työssäsi lapsilla mielenterveysaasteita? Mielenterveysongelmia voi olla haastava tunnistaa, joten myöskään varhaiskasvatuksessa ei puhuta mielenterveysongelmaisista lapsista. Lasten haasteet pyritään tunnistamaan ja niihin vastaamaan lapsen etua korostaen.

Haastateltavien mukaan lasten haasteisiin reagoidaan ja toimintaa toteutetaan lapsia monipuolisesti tukien. Siitä huolimatta, että varhaiskasvatuksessa ei puhutakaan lasten mielenterveysongelmista, olisi tärkeää lisätä kasvattajien tietoisuutta mielenterveysongelmien ja -häiriöiden kehittymisestä ja muodostumisesta mahdollisesti myös varhaiskasvatusiässä. Kasvattajalla on suuri merkitys lapsen sosiaalisemotionaalisten taitojen tukijana ja myötäeläjänä. Kasvattajan on kyettävä tukemaan lasta sosiaalisemotionaalisesti, sillä kyvyttömyys niiden tukemiseen voi aiheuttaa lapselle haasteita. (Kirvesniemi, Poikolainen & Honkanen, 2019, s. 30.) Lasten tuen tarve on lisääntynyt ja moninaistunut vuosien saatossa myös haastatteluista nousseiden mielipiteiden perusteella ja perimmäisiä syitä tuen tarpeiden kasvulle on haastava määrittellä. Mahdollisten mielenterveysongelmien varhainen tunnistaminen on yksi mielenterveyden edistävästä tekijöistä,

sillä varhaisen tunnistamisen kautta on mahdollista tarjota oikeanlaista hoitoa, jolloin ennaltaehkäistään ongelmien kehittymistä tai monimuotoistumista. (Koning ym., 2019.)

9.3 Ammatillinen kasvu

Aiheessa mielenkiintoa herätti kahdella kirjoittajista jo taustalla oleva varhaiskasvatuskentän työhistoria ja yhteinen kiinnostus mielenterveystyöhön varsinkin lasten ja nuorten kohdalla. Pidämme aihetta ajankohtaisena, sillä olimme itse havainneet työskennellessämme varhaiskasvatuksessa kasvattajien huolen lisääntyneen tuen antamisen riittävästä mahdollisuuksista. Opinnäytetyöprosessin aikana oma ammatillinen kasvumme ja ymmärrys varhaiskasvatuksen tämänhetkisestä tilasta on lisääntynyt. Aiheena varhaiskasvatus ja lapset, joilla on tuen tarpeita, on varsin tärkeä. Tätä perustelemme sillä, että varhaiskasvatus on lapselle ensimmäisiä kosketuksia yhteiskuntaan perheen ulkopuolella, ja se on tärkeä osa lapsen kehitystä ja kasvua. Haastatteluissakin tuli esille, että usein varhaiskasvatuksessa kyetään huomaamaan myös sellaisia asioita, joita kotona ei välttämättä huomata. Silloin pystytään jo varhaisessa vaiheessa puuttumaan mahdollisiin ongelmiin ja haasteisiin, jotka saattaisivat luoda vielä suurempia haasteita nuoruus- ja aikuisiällä.

Yhteistyötaito on kehittynyt suuresti opinnäytetyön prosessin aikana. Neljän henkilön tiimissä oppi ottamaan huomioon jokaisen mielipiteet, näkökulmat, taidot sekä aikataulut. Joustamaan oppi väistämättä erilaisissa tilanteissa, kuten aikataulujen sopimisessa ja eriävissä mielipiteissä. Yhteistyö vaatii yhteistä kommunikaatiota ja asioista sopimista sekä uskallusta kertoa omia mielipiteitään avoimesti. Rakentavan palautteen anto ja kyky vastaanottaa sitä on tiimityöskentelyssä oleellista ja opinnäytetyössä oppi näitä molempia taitoja. Ryhmän dynamiikka toimi näiltä osin hyvin. Sosiaalialalla tiimityöskentely on yleistä ja muiden kanssa työskentely on edellytys monipuoliselle työlle. Muista työntekijöistä saa myös usein tukea haastaviin työtilanteisiin ja esimerkiksi toisen työntekijän konsultointi voi avata itselle täysin uusia näkökulmia sekä ratkaisuja. Toiselta työntekijältä voi oppia paljon uutta ja tiedon jakaminen keskenään rikastuttaa työtä.

Sosionomin kompetenssit nousivat esiin opinnäytetyötä tehdessä. Sosionomin kompetensseilla tarkoitetaan sosionomiksi valmistuneen osaamisvaatimuksia (Diakonia ammattikorkeakoulu, i.a.). Sosiaalialan eettisen osaamisen kohdalla opinnäytetyömme korostaa yhdenvertaisuutta sekä tasa-arvoa, koska erityisen tuen tarjoaminen sitä tarvitseville edistää näitä molempia arvoja. Asiakastyön osaamisen kohdalla opimme tunnistamaan hyvinvointia suojaavia- ja riskitekijöitä, sekä soveltamaan ennalta ehkäisevän työn ja varhaisen tuen näkökulmia. Suojaavia tekijöitä ovat muun muassa yhteistyö, moniammatillinen osaaminen ja varhainen tuki. Riskitekijöiksi luokittelemme resurssivajeen sekä puutteellisen osaamistaidon.

9.4 Jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyömme toteuttamisen jälkeen mahdollisiksi jatkotutkimusaiheiksi nousi resurssien lisäämisen vaikutus varhaiskasvatukseen. Miten lisäresurssit, kuten kasvattajien jatkuva lisäkouluttautuminen sekä mahdollisen kasvattajien määrän lisääminen vaikuttaisi lasten tuen tarpeiden havaitsemiseen ja mahdollisuuden tukea heitä arjessa? Kokisivatko kasvattajat omat kykynsä auttaa ja tukea lapsia paremmiksi jatkuvan kouluttautumisen avulla? Miten riittävä resurssointi ja oikea-aikainen tukeminen edistäisi lasten toimintakykyä varhaiskasvatuksen jälkeen?

LÄHTEET

- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet – lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Diakonia ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Sosionomi (AMK) -koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit*. Saatavilla 7.3.2022 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- EOPS (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:1. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Eperusteet. (2018). *Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla 10.12.2021 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/2013044>
- Heinämäki, L. (2004). *Eriytynen tuki varhaiskasvatuksessa. Eriyispäivähoito – lapsen mahdollisuus*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heiskanen, N. (2018). *Tuen prosessit ja lähtökohdat*. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus*. (s.95–120). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heiskanen, N., Alasuutari, M. & Vehkakoski, T. (2018). *Positioning children with special educational needs in early childhood education and care documents*. *British Journal of Sociology of Education* (39)6, 827-843. Saatavilla 10.12.2021 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01425692.2018.1426443>
- Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki M., Viljamaa E., Nevala, P., Siipola, M. & Viitala, R. (2021). *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa – Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162927/OKM_2021_13.pdf?sequence=1

- Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E., Nevala, P., Siipola, M. & Viitala, R. (2021). *Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:13. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162927/OKM_2021_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Helenius, A. & Lummelahki, H. (2018). *Varhaiskasvatus: perusteita*. Helsinki: BoDBooks on Demand.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. 15 uud. p. Helsinki: Tammi.
- Huhtanen, K. (2004). *Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa*. Tammer-Paino Oy, Tampere 2004.
- Kananen, J. (2010). *Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karila, K., Kosonen, T. & Järvenkallas, S. (2017). *Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:30.
- Kaskela, M & Kekkonen, M. (2006). *Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta*. Helsinki: Stakes.
- Katajisto, M. (2019). *Varhaiskasvatuskyselyn tulokset herättävät huolta – alalle tarvitaan muutos NYT!*. Talentia. Saatavilla 31.3.2022 <https://www.talentia.fi/blogi/varhaiskasvatuskyselyn-tulokset-herattavat-huolta-alalle-tarvitaan-muutos-nyt/>
- Kirvesniemi, T., Poikolainen, T. & Honkanen, K. (2019). *The Finnish day-care centre as an environment for learning social-emotional well-being*. Jecer. Varhaiskasvatuksen Tiedelehti. Journal of Early Childhood Education Research. Volume 8 Issue 1 2019, 26–46. Saatavilla 25.2.2022 <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2019/10/Kirvesniemi-Poikolainen-Honkanen-issue8-1.pdf>

- Koivunen, P-L. (2009). *Hyvä päivähoito: Työkaluja sujuvaan arkeen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivunen, P-L. (2009). *Hyvä päivähoito: työkaluja sujuvaan arkeen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Koivuniemi, M., Kinnunen, S., Mänty, K., Järvenoja, H. & Näykki, P. (2021). *Varhaiskasvatushenkilöstön käsityksiä lasten tunteiden säätelytaitojen kehittymisestä – Käytäntöön integroitu koulutus ammattilaisen kehittymisen tukena*. *Jecer*10(2), 264–292. Saatavilla 10.12.2021 <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2021/06/Koivuniemi-Kinnunen-Manty-Jarvenoja-Naykki-Issue10-2.pdf>
- Koning, N., Büchner, F., Verbiest, M., Vermeiren, R., Numans, M. & Crone, M. (2019). *Factors associated with the identification of child mental health problems in primary care—a systematic review*. National Center for Biotechnology Information. Saatavilla 20.2.2022 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6713156/>
- Kontu, E. & Suhonen, E. (2008). *Erytyspedagogiikka ja varhaislapsuus*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kuula, A. (2011). *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uud. p. Tampere: Vastapaino.
- KvaliMOTV. (i.a.). *Teemahaastattelu*. Saatavilla 22.8.2021 https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- KvaliMOTV. (i.a.). *Analyysin äärellä*. Saatavilla 31.5.2021 https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1.html
- KvaliMOTV. (i.a.). *Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu*. Saatavilla 29.5.2021 https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html
- Käypähoito. Käytöshäiriöt (lapset ja nuoret). (i.a.). Saatavilla 13.9.2021 <https://www.kaypahoito.fi/kht00135>
- L 540/2018. *Varhaiskasvatustilaki 13.7.2018/540*. <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760657>
- L 540/2018. *Varhaiskasvatustilaki 13.7.2018/540*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Lahti, S., Mäki, A. & Pihlaja, P. *Tilat ja niiden toimivuus*. Teoksessa: P, Pihlaja. & E. Kontu (toim.) *Arjen moninaisuutta: erityisryhmät päiväkodissa*.

- Helsinki: Stakes, 32–36. Saatavilla 15.12.2021 <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75350/R14-2006-VERKKO.pdf?sequence=1>
- Lehtisare, S. (i.a). *Toimiva arki visuaalisin keinoin- Opas visuaalisuuteen lasten ohjauksessa*. Tampereen kaupunki. Saatavilla 12.9.2021 https://diakle.diak.fi/pluginfile.php/230463/mod_book/chapter/5754/Toimiva%20arki%20visuaalisin%20keinoin.pdf
- LibGuides. (24.3.2021). *Tutkimus ja kehittämistyön luotettavuus*. Saatavilla 28.5.2021 <https://libguides.diak.fi/c.php?g=670543&p=4760642#slq-box-15268724>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (16.5.2019). *Kasvatuskumppanuus päiväkodin kanssa*. Saatavilla 15.4.2022 <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/kasvatuskumppanuus-paivakodin-kanssa/>
- Marjamäki, E., Kosonen, S., Törrönen, S. & Hannukkala, M. (toim.) (2015). *Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan*. (2.p.). Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Mielenterveystalo. *Aggressiivisuus*. (i.a.). Saatavilla 13.9.2021 https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/Tietopankki/tietoa_oireista/Pages/aggressiivisuus.aspx
- Mieli.ry. (i.a.). *Tunteen ilmaiseminen*. Saatavilla 12.9.2021 <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/tunteet-ja-tunnetaidot/tunteen-ilmaiseminen/>
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H. Lyytinen, P. Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2015). *Ihmisen psykologinen kehitys*. (7. Painos). PS-kustannus.
- Nurmilaakso, M. & Välimäki, A-L. (2011). *Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Opas 13. Unigrafia oy – Yliopistopaino. Helsinki. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80046/d9e0eb99-ef75-4704-a185-14aa8cbf9366.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2017). *Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lasten tuen toteuttaminen*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:39. Saatavilla 13.9.2021 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80737/okm39.pdf>

- Opetushallitus (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Saatavilla 10.12.2021 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Saatavilla 4.9.2021 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus. (i.a). *Mitä on varhaiskasvatus?* Saatavilla 28.5.2021 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>
- Opintopolku. (2018, -a). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö*. Saatavilla 30.1.2022 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1366230>
- Opintopolku. (2018, -b). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Monialainen yhteistyö*. Saatavilla 30.1.2022 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1365989>
- Pihlaja, P. & Viitala, R. (2018). *Muuttuva varhaiskasvatus*. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Rintala, P., Sääkslahti, A., & Iivonen, S. (2016). *3–10-vuotiaiden lasten motoriset perustaidot*. *Liikunta ja tiede*, 53(6), 49–55. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/52620/rintalasaakslah-tiiivonenlt2016616tutkimusartikkelit.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sainio, P. (2019). *Päiväkotilapset oireilevat henkilökuntapulan vuoksi – vierashoitaja saa lapsen oksentamaan*. Seura. Saatavilla 2.2.2022 <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/paivakotilapset-oireilevat-henkilokuntapulan-vuoksi-vieras-hoitaja-saa-lapsen-oksentamaan/>
- Salmi, S. & Lipponen, L. (2013). *Lapsen voimavarat hyvinvoinnin edistäjinä. Alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnin tukeminen vanhempien, päivähoidon ja neuvolan yhteistyössä*. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. [PDF-dokumentti.] Saatavilla 30.1.2022 http://www.socca.fi/files/3128/Lapsen_voimavarat_hyvinvoinnin_edistajina_-_raportti.pdf

- Salo, S. & Kauppi, A. (2014). Reflektiivinen työote vanhemman kohtaamisessa. Teoksessa Viinikka, A. (toim.), *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Sandberg, E. (2018). *ADHD ja oppimisen tuki: huomioi yksilölliset tarpeet ja vahvuudet*. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Sarvimäki, P & Siltaniemi, A. (2007). *Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtäväkennesuositus*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14.
- Seure. (i.a.). *Avustajan työ varhaiskasvatuksessa*. Saatavilla 4.9.2021 <https://www.seure.fi/koulutukset/avustajan-tyo-varhaiskasvatuksessa/>
- Siitonen. E. (2019). *Riittävät resurssit varhaiskasvatukseen*. Tehy. Saatavilla 31.1.2022 <https://www.tehy.fi/fi/blogi/riittavat-resurssit-varhaiskasvatuksessa>
- Spoken. (12.12.2018). *Sisällönanalyysi*. Saatavilla 6.3.2022 <https://spoken.fi/sisallönanalyysi/>
- SurveyMonkey. (i.a.). *Määrällisen ja laadullisen tutkimuksen ero*. Saatavilla 22.8.2021 <https://fi.surveymonkey.com/mp/quantitative-vs-qualitative-research/>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (1.3.2021-b). *Mielenterveys. Positiivinen mielen-terveys*. Saatavilla 6.9.2021 <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyden-edistaminen/positiivinen-mielenterveys>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (10.8.2020-a). *Lasten mielen-terveys ja mielen-terveyden häiriöt*. Saatavilla 22.8.2021 <https://thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/lasten-mielenterveys-ja-mielenterveyden-hairiot>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2016). *Mielenterveyden edistäminen varhaiskasvatuksesta toisen asteen koulutukseen – Katsaus menetelmiin ja kirjallisuuteen Suomessa*. Saatavilla 6.9.2021 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130003/URN_ISBN_978-952-302-613-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Terveyskirjasto. *Mielenterveyden häiriöt*. (i.a.). Saatavilla 13.9.2021 <https://www.terveyskirjasto.fi/lam00002>

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uud. I. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vesterinen, M-L. (toim.). (2011). Sote-ennakointi- Sosiaali- ja terveysalan sekä varhaiskasvatuksen tulevaisuuden ennakointi. Raportteja ja tutkimuksia 3. Saatavilla 8.9.2021 http://www.oph.fi/download/133556_SOTE-ENNAKOINTI_loppuraportti.pdf
- Vesterinen, O. [Olli Diak]. (6.9.2018). *Aineiston keruu ja -analyysi* [Video; luentotallelle]. Youtube. <https://youtu.be/1Ha9LUWNwus>
- Viinikka, A., Sourander, J. & Oksanen, E. (2014). *Reflektiivinen työote*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Teoksessa Viinikka, A. (toim.). (2014). *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Viitala, R. (2014). *Jotenkin häiriöks - Etnografinen tutkimus sosioemotionaalista erityistä tukea saavista lapsista päiväkotiryhmässä*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 501. Väitöskirja.
- Wasik, B. (2008). *When fewer is more: Small Groups in early childhood classrooms*. Early Childhood education Journal. Saatavilla 1.3.2022 <http://extendeddayresources.pbworks.com/w/file/attach/107308422/Wasik%202008.pdf>
- Ympyräiset. (i.a.) *Tunnetaito-ohjelmat ammattilaisille*. Saatavilla 6.9.2021 <https://www.ympyraiset.fi/page/8/tunnetaito-ohjelmat-ammattilaisille>

LIITE 1. Haastattelukysymykset

1. Mikä on koulutuksesi ja ammattinimikkeesi?
2. Millaisia tuen tarpeita lapsilla ilmenee?
 - a. Miten ne esiintyvät?
3. Miten lasten mielenterveysongelmat näkyvät työssäsi?
4. Millaisena koet tuen kolmiportaisuuden?
 - a. Minkälaisia yleisen tuen keinoja teillä on käytössänne?
 - b. Tehostetun tuen?
 - c. Erityisen tuen?
5. Millaisia menetelmiä hyödynnät työssäsi erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa?
6. Millaiseksi koet mahdollisuutesi tukea erityistä tukea tarvitsevaa lasta?
 - a. Mitkä tekijät ovat tärkeitä toimiessa erityistä tukea tarvitsevan lapsen kanssa?
 - b. Koetko saavasi riittävää tukea erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen?
 - c. Mikäli vastasit et; minkälaista tukea toivoisit ja keneltä?
7. Miten kuvaillet yhteistyön merkitystä huoltajien kanssa tuen tarpeiden kartoittamisessa?
 - a. Monialaisen yhteistyön kannalta?

LIITE 2. Haastattelutiedote haastateltaville

Opinnäytetyöhön osallistumisen tiedotus

Toteutamme opinnäytetyöryhmämme kanssa tutkimuspainotteisen opinnäytetyön, jonka aiheena on selvittää laadullisen tutkimuksen keinoin menetelmäosaamisen tärkeyttä erityistä tukea tarvitsevien varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa. Työmme tarkoituksena on kerätä hyväksi todettuja menetelmiä pienten lasten kanssa työskentelyyn, joilla esiintyy erityisen tuen tarvetta. Tavoitteena on myös selvittää, koetaanko nykyinen menetelmäosaaminen riittäväksi ja kokevatko työntekijät tarvitsevansa tukea erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen.

Tavoitteenamme on toteuttaa opinnäytetyö yksilohaastatteluiden avulla viikkojen 43–44 aikana, esimerkiksi muutaman päivän aikana, jolloin halukkaat pääsisivät osallistumaan haastatteluihin joustavalla aikataululla omien mahdollisuuksien mukaisesti. Haastattelut toteutetaan paikan päällä rauhallisessa ympäristössä. Haastattelut pyritään äänittämään, mutta mikäli haastateltava ei halua äänitystä, on äänittäminen mahdollista vaihtaa kirjaamiseen. Toiveenamme olisi, että mahdollisimman moni osallistuisi haastatteluihin, jotta opinnäytetyön sisältö muodostuisi mahdollisimman laajaksi. Osallistuminen on kuitenkin täysin vapaaehtoista. Osallistujilta EI kerätä mitään tunnistetietoja.

Alla on haastattelukysymykset, joihin olisi hyvä tutustua etukäteen.

Ystävällisin terveisin,

Maria Silén

Eveliina Tapiovuori

Henna Vikman

Katri Kuivainen